

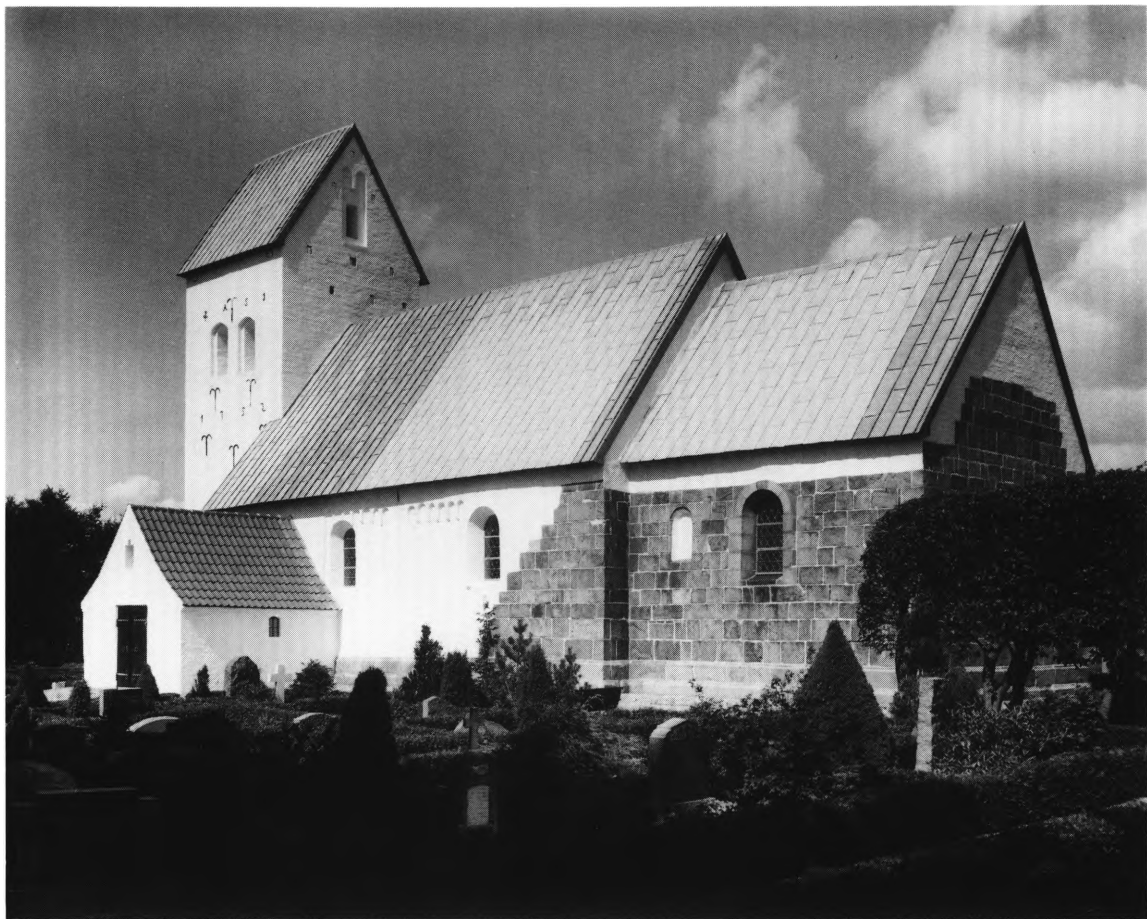

Fig. 1. Kirken set fra sydøst. NE fot. 1982. – *Südostansicht der Kirche.*

ALSLEV KIRKE -

SKAST HERRED

Sognet nævnes første gang i kirkelisten i Ribe Olde-
moder (midten af 1300'rne), hvor kirken er sat til en
afgift på 5 skilling sølv (jfr. s. 1020f.). Kirkerne i
Alslev og Hostrup hørte i senmiddelalderen under
det biskoppelige gods Visselbjerg¹ og forblev under
denne gård også efter, at den som bispeejendom ved
reformationen var inddraget under kronen. Først
ved salget af Visselbjerg 1567 til Jørgen Munk,² som
fra 1565 havde været kongens lensmand på gården,
blev de to kirker »frie kirker« under sysselprovstens
tilsyn, idet Alslev kirke dog fortsat fungerede som
en slags gravkirke for Visselbjerg (jfr. altersølv, ma-

let våbenfrise for den 1616 henrettede Hans Munk og
mindeplade over Frederik Lützow, †1680).

Alslev præstekald var 1499 tillagt den senere bi-
skop Ivar Munk, som nævnte år afstod det til kler-
ken Laurens Juel.³ – Efter reformationen var Ho-
strup hovedsogn og Alslev anneks, indtil præsten o.
1560 byttede gårde med sin anneksbonde i Alslev,
hvorved Alslev blev hovedsogn. Ved Visselbjergs
overgang til privat eje 1567 beholdt Jørgen Munk
annekspræstegården i Hostrup og lagde den til her-
regården, hvilket i det følgende århundrede gav an-
ledning til mange stridigheder mellem præst og her-

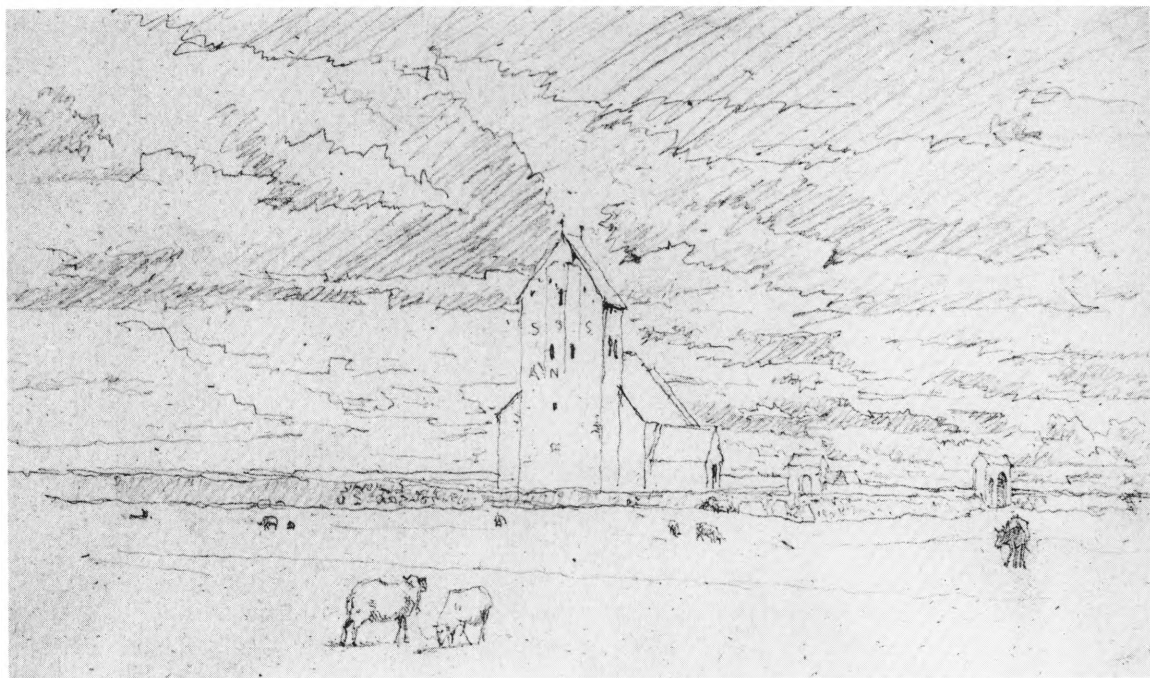

Fig. 2. Kirken og kirkegården set fra vest. Blyantstegning af Christen Købke 1835. Den kgl. Kobberstiks-samling. – *Kirche und Friedhof von Westen. Zeichnung von Christen Købke, 1835.*

skab. Således søgte sognepræsten Oluf Jørgensen Ri-ber 1634-35 forgæves at få gården tilbage.⁴

Kronen solgte 1694 Alslev kirke sammen med kirkerne i Janderup og Billum til assessor, kammersekretær Niels Leth.⁵ Leths enke solgte den 1714 til skipper Søren Jessen i Hjerting⁶ (jfr. $\dagger$ altertavle), hvis enke Karen Abrahamsdatter Brokmann (jfr. deres initialer på tårnet) 1754 videresolgte den til Andreas Charles Teilmann til Nørholm,⁷ som i forvejen ejede fem kirker i Øster Horne herred. Teilmann afhæn-

dede 1761 kirken til sognepræst Jes Jessen i Ansager, Søren Jessens søn.⁷ Efter hans død 1769 arvede moderen kirken, som 1778 af sønnen, sognepræst i Alslev-Hostrup, Abraham Sørensen Jessen (jfr. epitaf) blev solgt til kancelliråd Hans Wulf Øllgaard i Varde.⁶ Ved auktion 1785 frasolgte denne kirkegodset og afhændede kirken med tiender til Christen Nielsen Spangsberg i Alslev.⁸ Kirken forblev herefter i den Spangsbergske slægts eje⁹ (jfr. klokke 1884), indtil den overgik til selveje 1931.

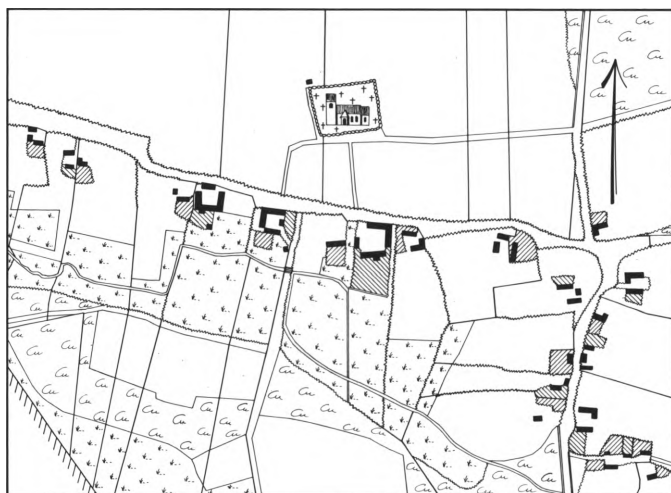

Fig. 3. Matrikelkort 1:10000, af L. Astrup 1794. – *Kastasterkarte.*

Helligkilde med fkapel(?). I sognepræst Oluf Jørgensen Ribers indberetning til Ole Worm 1638 omtales en »S. Phalmers (Folmers) kilde« mellem Alslev mølle og Toftnæs. Kilden havde tidligere været meget besøgt for sin helbredende virkning. Over kilden havde været »et hus med et afgudsbillede i, som man har kaldt sankt Phalmer (eller Falmer)« og et højt kors, der viste vejen dertil.¹⁰ Ved kilden, der stadig udpeges, har Historisk Samfund for Ribe Amt 1959 ladet rejse et trækors og navneskilt, udført efter tegning af arkitekt Marinus Andersen.

Sydøst for Alslev skal der have været en anden hel-
ligkilde, »Helligdam«.¹¹

Kirken ligger frit i det åbne land nord for den øst-vest vendte landsbygade (jfr. matrikelkort 1794, fig. 3). Fra kirken strækker markerne sig nordover mod Alslev å, som udmunder i den vandrige Varde å et par kilometer nordvest for byen. Mod syd forbindes kirkegård og præstegård af en allé af seljerøn.

Den rektangulære *kirkegård* har bevaret sine gamle skel og hegnes til alle sider af brede, stensatte og græsklædte jorddiger. Der er adgang gennem to murede og hvidtede *portaler*, med port og låge i syd og en låge i øst. De teglhængte indgange, der har glatte kamme og rundbuede åbninger, er nymuret 1878⁹ og afløste da portaler af en lignende udformning (jfr. fig. 2). Midt i

norddiget er en låge, lukket med jerngitterfløje, fæstnet i stendiget.

En *†rist* i søndre indgang, der ledte over til præstegården, er nævnt første gang 1638.¹² Efter svenskekrigene var en vestre *†stette* helt øde, den søndre *fattedes »sten og beredning«* og den østre var brøstfældig.¹³

Et hvidtet og teglhængt *kapel* øst for kirkegården har gavle i nord og syd. Det er opført 1956,¹⁴ og mage til det i Hostrup, opført samme år. Kapellet er 1961 indvendig udsmykket med freskomaleri af Stefan Viggo Pedersen.¹⁴ Nord for kirkegården er et *materialrum* af træ.

Kirkegården var tidligere helt uden træbevoksning, sådan som det var almindeligt i Vestjylland. På en blyantstegning af guldaldermaleren Christen Købke 1835 (fig. 2) ses kirken i det flade land, omgivet af grønne diger og marker med græssende køer og får.¹⁵ Valdemar Kochs tegning 1885 (fig. 4) viser en beplantning syd for kirkegårdsdiget, foretaget efter tilskyndelse af sognepræst H. C. Leunbach, 1870-73.⁹ Hans efterfølger H. V. Styhr lod 1874 nogle grusgrave tilplante nord for kirkegården, og i 1890'erne plantedes læbælter i øst, nord og vest.⁹ I de samme år blev kirkegården »planeret« og opdelt i gravsteder. Den østre indgang og kirken forbindes af en formklippet rønneallé.

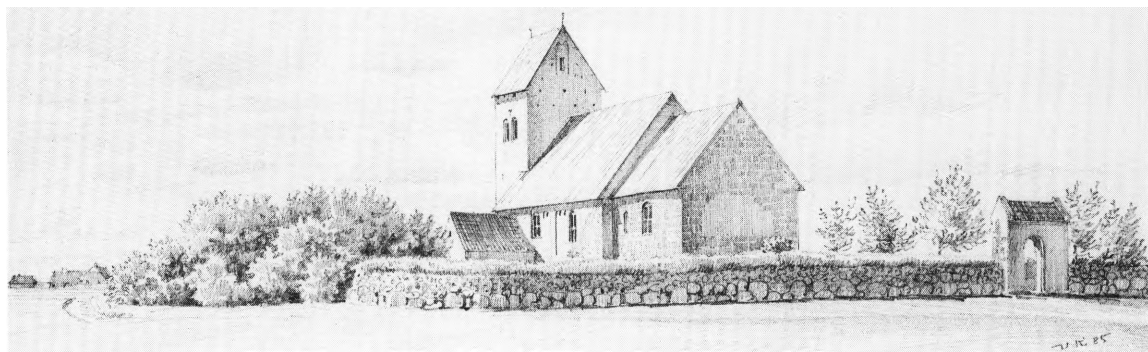

Fig. 4. Kirken og kirkegården set fra øst. Blyantstegning af Valdemar Koch 1885. Forarbejde til Danske Tufstenskirker. – *Kirche und Friedhof von Osten. Zeichnung, 1885.*

Fig. 5. Kirkens sydside 1:300, målt og tegnet af V. Koch 1885. Efter Danske Tufstenskirker. – *Südseite der Kirche, 1885.*

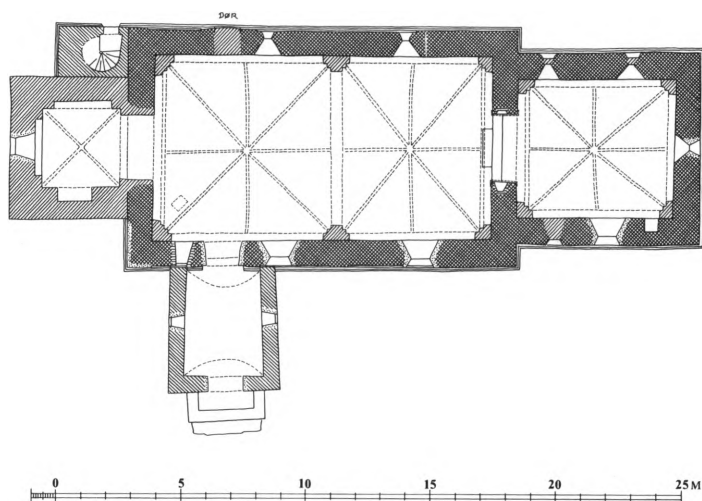

Fig. 6. Grundplan 1:300. Målt af Henrik Jacobsen 1979, tegnet af Marianne Nielsen 1990. – *Grundriss.*

BYGNING

Kirken består af romansk kor og skib, som er af granit i øst og tufsten i vest. Til skibets vestende er i senmiddelalderen føjet et tårn med et lidt yngre trappehus. Våbenhuset foran syddøren er noget ombygget, men formodentlig middelalderligt i sin kerne. Orienteringen har påfaldende stærk afvigelse til syd.

Materialer og teknik. Den romanske bygning, der har et relativt stort kor med to vinduer i hver langside, er ligesom en række andre »tufstensr

kirker« (sml. Ovtrup, Ål og Tjæreborg)¹⁶ påbegyndt i *granit* og fuldført af *rhinske tufsten*. Kirken er formodentlig opført i 1200'ernes første del, og byggeriet synes at være foregået i to, muligvis tre tempi: først har man rejst koret og skibets østende, der er af granitkvadre. Herefter er man (efter nogen tids forløb?) fortsat vestover med tuf, men dog således, at skibets to langsider næppe har været under opmuring på samme tidspunkt, idet facadeudsmykning, døre og vinduer afviger betydeligt fra den ene side til den anden.

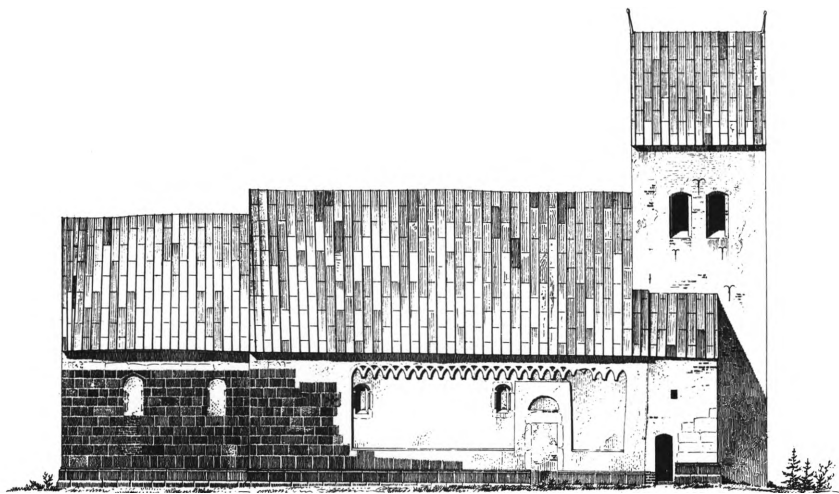

Fig. 7. Kirkens nordside 1:300, målt og tegnet af V. Koch 1885. – *Nordseite der Kirche, 1885.*

Hele bygningen hviler på en *dobbeltsokkel* af granit. Nederste skifte, der under skibets nordside til dels er dækket af jord, har hele vejen rundt en stejl, hulet skrånkant. Det øverste skifte smykkes i koret og i skibets østende af en attisk profil (jfr. s. 1600, fig. 22), der er ført videre i skibets sydside i en svagt afvigende udformning.

I skibets nordside er der derimod et klart brud 5 m vest for det nordøstre hjørne. Vest for dette skel, der svarer til overgangen fra granit til tuf, har soklen en enklere, nu noget forvitret karnis-

profil, der under kanten ledsages af to riller i en indbyrdes afstand af ca. 5 cm.¹⁷

Murene er af samme højde i kor og skib. *Kvaderstensmurværket* i kirkens østende fremtræder med regelmæssige skifter. Ingen af de enkelte kvadre er særligt lange, og som vanligt er det nederste skifte højere end de ovenliggende. Korgavlen og korets sydside er sat om i flere omgange, hvorunder forbandtet med skibets kvadre er gået tabt. Korets nordside, med to oprindelige åbninger, forekommer til gengæld relativt uforstyrret, dog er et mindre parti under østre vindue i nyere tid ommuret i tegl, ligesom der også er brugt mursten i den ommurede gavlspejds.

Et blik på opstalterne fig. 5 og 7 viser, at granitpartiet i skibets østende har været ført op til rejsehøjde, inden man – formodentlig efter en kortere eller længere pause – har fortsat byggeriet i et andet materiale. Triumfmurens gavlspejds¹⁸ er af hånd- og hovedstore marksten. Koret kan have været under tag, inden man fuldførte skibet.

Tufstensmurværket i skibets sydside står pudset og hvidtet og er utilgængelig for en nærmere undersøgelse bortset fra partiet omkring syddørens tympanonfelt (fig. 14), der kan iagttages på våbenhusloftet. Tufstenene er her af munkestensstørrelse og muret i regelmæssige skifter. Under restaureringen 1979 var større partier af muren renbanket for puds, og farvebilleder i

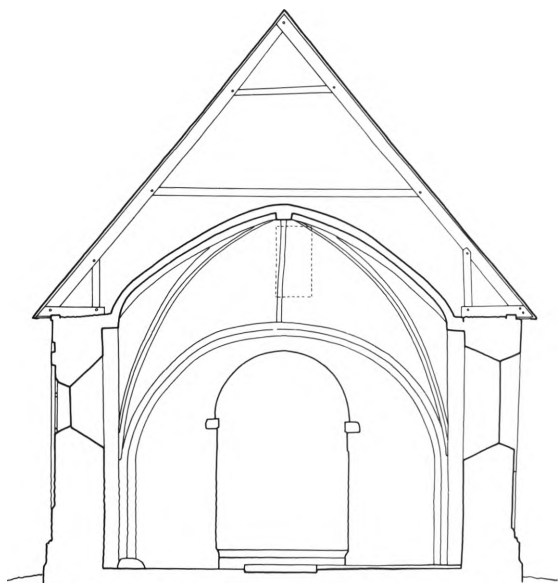

Fig. 8. Tværsnit 1:150 gennem skib, set mod øst. Målt af Henrik Jacobsen 1979, tegnet af Marianne Nielsen 1990. – *Querschnitt durch Schiff nach Osten.*

Fig. 9. Kirken set fra nordøst. NE fot. 1982. – *Nordostansicht der Kirche.*

NM2 af murfladerne øst og vest for våbenhuset viser det samme regelmæssige murværk. Skifterne i murværket omkring syddøren (jfr. opmålingen fig. 15) har en gennemsnitlig højde af 9 cm. Der er tilsyneladende kun brugt tuf, hvad der er af tegl skyldes senere reparationer og ommuringer.

Sydfacadeens tufstensparti deles af liséner, forbundet af en rundbuefrise, ommuret og suppleret i forbindelse med vinduernes fornyelse 1908. Der er henholdsvis seks og syv rundbuer over de to blændingsfag øst for våbenhuset, mens den smalle blænding vest for det fremspringende dørparti har tre rundbuer. Blændingernes bund er skråkantet.

Tufstenspartiet i skibets nordside (fig. 7) indeholder kun ét stort blændingsfelt, indrammet af en hjørnelisén i vest og foroven afsluttet med en smukt udført frise af krydsende rundbuer (fig.

13). Den skråkantede fod sidder noget højere

end i syd, 80 cm over granitsoklen. Rundbuefrisen er ført hen over det fremspringende dørparti, der står med en vandret afslutning. En tilsvarende løsning ses i den nærliggende Billum kirke (s. 1077), hvor sydsidens fortløbende frise, også af krydsende rundbuer¹⁹, er muret uden sammenhæng med de afbrudte liséner.

Vinduer. Koret har oprindeligt haft i alt fem vinduer, to i hver sidemur og én i gavlen. Heraf er det sydøstre opslugt af et nyere vindue, og det smalle gavlvindue er ommuret i det ydre. Fra sidstnævnte vindue stammer muligvis en sålbænksten,²⁰ nu indmuret med bunden opad i korbuens søndre vange (se ndf.). De tre bevarede vinduer er interessante ved deres ornamentik, der ikke kendes tilsvarende i omegnens kirker. Vinduerne dækkes af monolite overligger, kantet af en rundstav over en hulkel, og vinduet i syd (fig. 12) og det østre i nord har i siderne små halvsøjler med enkle kapitæler og baser, ud-

hugget i de omgivende bygningskvadre. Derimod kantes det vestre vindue i nord (fig. 10) af en hulkel, udhugget i rejste kvadre. Sålbenkene er glatte og udført i to sten.

De to granitindfattede vinduer i skibets nordside, der blev genåbnet 1900, sidder i murens tufstensparti og har en udsmykning svarende til vinduet i korets sydside. Siderne er af rejste kvadre, og østvinduets østre karm (fig. 11) er skarret af to trekantede blokke.

På opmålingen 1885 (fig. 5) anes to tilmurede vinduer i skibets sydside, muret af tuf og anbragt i hver sin facadeblænding øst for våbenhuset. Et lille vindue i blændingen vest for våbenhuset, med lysning i ydre murflugt, er næppe romansk.

Korets vinduer måler udvendig i højden ca. 125 cm og er ca. 15 cm højere end vinduerne i skibets nordside (jfr. Brøndum kirke og den forlængede kirke i Skast, hvor korets vinduer ligeledes er større end skibets). Vinduerne er smalle i lysningen, men står med brede smige i

det indvendige. Den manglende korrespondance mellem vinduerne i skibets langmure må som nævnt skyldes byggeriets afvikling i flere faser.

Vinduesramme. Korets nordøstre vindue har bevaret en rest af en egetræsramme (synlig i det indre). Lysningen har kun målt ca. 26 cm i bredden.

Den tilmurede *norddør* (fig. 16) er som nævnt anbragt i et murfremspring og har karme af rejste granitkvadre. Den vandret afdækkede åbning, der bryder soklens øverste led, smalner en smule til opad (bredde: 104-95 cm). Over dækstenen smykkes døren af et halvcirkulært, fordybet *tympanonfelt*, muret af tufsten.

Syddøren, der ligeledes sidder i et fremspringende tufstensparti, er ødelagt i forbindelse med en udvidelse o. 1900, da den fik sin nuværende, vandrette afdækning (jfr. fig. 15). Døren var oprindelig rundbuet med en udvendig 30 cm bred fals, som efter Jacob Helms' beskrivelse 1873 indeholdt en omløbende rundstav med skaftringe i

Fig. 10-11. Romanske vinduer i kirkens nordside. 10. Korets vestre vindue. 11. Skibets østre vindue (s. 2005). NE fot. 1982. – *Romanische Fenster in der Nordwand der Kirche. 10. Westliches Chorfenster. 11. Östliches Langhausfenster.*

vederlagshøjde. Over døren er bevaret et interessant tympanonfelt, nu kun synligt fra det snævre rum over våbenhusets tøndehvælv.

Om den rundbuede dør skriver Helms 1873: (den) »har bueslaget foroven åbent og er smykket med en rundstavsindfatning med en slags ringkapitæler under bueslaget; stavenes lodrette afsnit kunne derved gælde som søjler«. Rundstaven med de karakteristiske skaftringe, der er et typisk træk ved den senromanske-unggotiske arkitektur, har formodentlig svaret til apsisvinduernes udstyr i Brøndum (s. 1922) og til vinduerne i Ribe domkirkes tværskib (s. 211 f.).²¹ Helms gentager sin beskrivelse i Danske Tufstenskirker: »forsiden (af døren) er helt indfattet

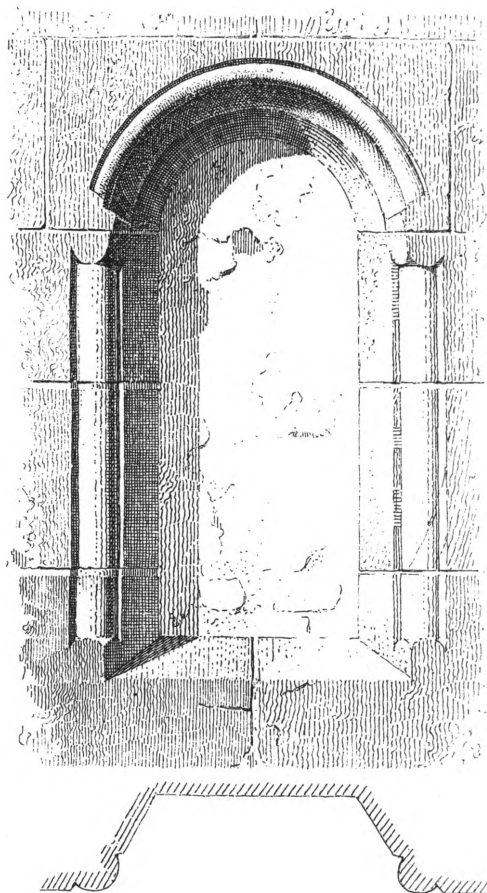

Fig. 12. Romansk vindue i korets sydside (s. 2004). Ca. 1:15. Målt og tegnet af V. Koch 1885. Efter Danske Tufstenskirker. – *Romanisches Fenster in südlicher Chorwand*, 1885.

Fig. 13. Udsnit af frise med krydsende rundbuer i skibets nordside (s. 2004). 1:15. Målt og tegnet af V. Koch 1885. Efter Danske Tufstenskirker. – *Kreuzbo-genfries an nördlicher Langhauswand. Ausschnitt*, 1885. -

af en rundstav, der foroven, i overgangen fra de lodret stående sideposter til buen derover, er forsynet med ringkapitæler«. Sidstnævnte beskrivelse hviler formodentlig ikke på selvsyn, men er blot en gentagelse af hans notater fra 1873. Rundstaven er nemlig ikke gengivet på Kochs grundplan 1885 (fig. 31),²² hvilket vel må betyde, at den er hugget bort mellem 1873 og 1885. Heller ikke F. Uldall, der besøgte kirken 1886, omtaler rundstaven, men noterer blot om portalen, at den »omgives af tufsten og er rundbuet afsluttet samt udvendig forsynet med en fals«. – Under pudsaf fremkom kun sporadiske rester af det rundbuede tufstensstik. Det meste af den runde bue var ødelagt ved opmuringen af det nuværende vandrette stik og indsættelsen af en rektantet dørkarm. -

Som noget ret usædvanligt er der over den

oprindeligt rundbuede dør muret et forsænket tympanonfelt (fig. 15), nu kun tilgængeligt fra våbenhusloftet. Det halvcirkulære, brynnede felt minder stærkt om tympanonfeltet over Billum kirkes syddør (jfr. s. 1078) og har som dette et savskifte i selve feltet. Men modsat Billum smykkes det under buen af et indfældet, granit-hugget hoved, ca. 18 cm højt. Hovedet, der nærmest har form som et æg, er skaldet og uden ører.

Indre. Rummet har indtil overhvælvningen i

begyndelsen af 1500'rne stået med flade bjælke-

Fig. 14. Tympanon over kirkens syddør (s. 2006). 1:20. Målt og tegnet af V. Ahlmann 1886. Efter Danske Tufstenskirker. – *Tympanon über dem Südeingang der Kirche, 1886.*

lofter. Korbuens vanger er sat af granitkvadre med skråkantet sokkel og *kragsten* (jfr. s. 1600, fig. 3). Den runde bue er ommuret og muligvis også forhøjet, formentlig i forbindelse med op-sætningen af en lektorieprædikestol 1592. Til støtte for denne er i sydvangen indsat den oven-nævnte, romanske sålbænksten samt en kvader med en mindre åbning i nordre vange. Korets gulvniveau ligger tre trin over skibets og er hævet ved indretningen af en gravkrypt (se grav-minder). I korets sydvæg er en lille rektantet *ni-che*, 43 cm høj. – Korgavlén er som nævnt om-muret; skibets gavlspidser er af hoved- og håndstore marksten.

Ændringer og tilføjelser. Bortset fra udvidelsen af sydsidens vinduer og tilmuringen af nordsi-dens åbninger synes kirken ikke at være under-gået større ændringer før middelalderens slut-ni-ng, da der blev indbygget hvælv og man til-føjede tårn og våbenhus. Hvælvene kan ved de-res kalkmalerier dateres til ca. 1500-20, men rækkefølgen af de øvrige arbejder kendes ikke. En *flém* vestligt i skibets hvælv antyder mulig-vis, at hvælvs-lagningen er foretaget, inden tår-net blev bygget.

De otte delte *ribbehvælv*, et fag i koret og to i skibet, er muret og dekoreret af Liljemester-værkstedet o. 1500-20 (jfr. kalkmalerier). Hvæl-vene er i værkstedets vanlige manér (jfr. bl. a. Skast, s. 1888, og V. Nebel, s. 1975) med kvart-stens ribber, hvilende på falsede hjørne- og væg-piller og på runde og svagt spidsende buer, hvoraf korets vestre bue og skibets to gavlbuer er falsede. Den omtalte, tilmurede *flém* i skibets sydvestre hjørne er placeret samme sted som i Skast.

Tårnet med lidt yngre trappehus ved nordsi-den er opført af munkesten over nogle skifter granitkvadre, der må være hentet fra skibets vestgavl, hvis spids bærer tårnets østmur. Tårnet er i tre etager med et 0,9 m højt styrtrum over øverste stokværk. Facaderne er skalmuret i flere

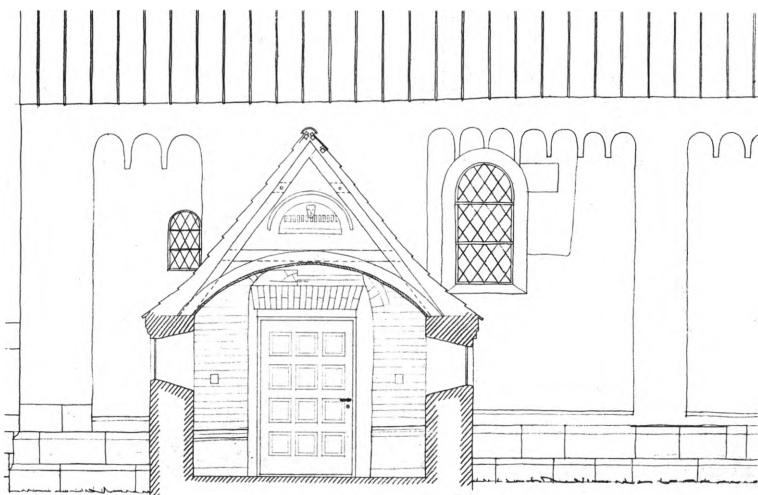

Fig. 15. Udsnit af skibets sydside, opmålt under restaureringen 1979. Murværket omkring syddøren er blottet og viser spor af dørens rundbuede afslutning (s. 2005). 1:100. Aas og Thorup 1979. – *Ausschnitt aus südlicher Langhauswand, vermessen bei der Restaurierung 1979. Das Mauerwerk um den Südeingang ist freigelegt und lässt die Spuren vom rundbogigen Abschluss erkennen.*

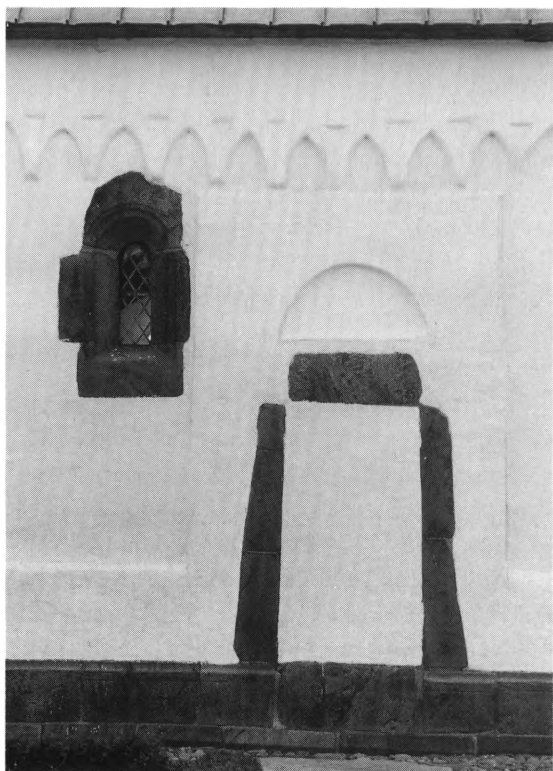

Fig. 16. Norddør og vindue (s. 2005). NE fot. 1982. - *Nordeingang und westliches Langhausfenster.*

omgange, senest 1979. Blandt jernankrene ses to sæt initialer og årstal: i vest »S J S H Anno 1715« (for kirkeejeren Søren Jessen Hjerting), i syd »K A S J 1752« (for Karen Abrahamsdatter og Søren Jessen). Tårnrummet, der åbner sig mod kirken med en spids bue, har i væggene ulige store spærblandinger, hvoraf den søndre er udmuret ved indsættelse af et skab. Rummet, der dækkes af et samtidigt krydshvælv med halvstensribber, får lys gennem et ommuret, smiget og rundbuet vindue i vest. Rummet var 1791²³ og 1841²⁴ afskildret fra skibet ved en *†*skranke og benyttedes som materialrum.

Adgangen til de øvre stokværk må oprindelig være foregået ad en *†fritrappe* i nord, hvis lige-løbende, fladbuede dør fortsat bruges som overdør i det senere opførte trappehus. Mellemstokværket belyses gennem en fladbuet glug i vest, mens en åbning i syd er tilmuret. Klokkestokværket har i alt seks åbninger: to plus to flad-

buede og falsede glamhuller i syd og nord og to mindre, rundbuede åbninger i vest, indvendig anbragt i store nicher. De ommurede gavlspidser i øst og vest er indvendig af små sten. Den østre spids smykkes i det ydre af en lille tvillingblænding, nu rundbuet afsluttet, tidligere spidsbuet, indeholdende et retkantet vindue. Vestgavlen prydes af to høje blændinger, hvis bund ligger i niveau med lydhullernes underkant; foroven er de lisédelte blændinger samlet under samme, flade bue. Et tilsvarende eksempel på gavlblændinger, der også omfatter tårnets øverste etage, findes i Jerne kirkes tårn, opført i 1460'erne (jfr. s. 977). Gavlspidserne kronedes tidligere af blyklædte *†brande*, af form nærmest som et horn endende i en knop. Spirene, der ses på C. Købkes tegning 1835 (fig. 2) og V. Kochs opmålinger 1885 (fig. 5), må være nedtaget i begyndelsen af 1900'erne. Lignende spir pryder stadig kirketårnene i bl. a. Øse (s. 1607) og Tjærborg (s. 1841) samt i det nærliggende Guldager.

Trappehuset med spindeltrappe i hjørnet mellem tårnet og skibets nordvesthjørne er som nævnt først bygget efter tårnets fuldførelse, hvad der er ualmindeligt i Sydvestjylland. Det er opført af munkesten over skibets udflyttede dobbeltsokkel uden forbandt med tårnets nordside. En lille fladbuet dør leder ind til den højredrejede spindeltrappe, som fører op til den allerede omtalte dør i mellemstokværket.

Våbenhuset foran skibets syddør er af munkesten og formodentlig opført i senmiddelalderen. Blytaget blev 1786 afløst af tagsten, og det er tænkeligt, at man ved den lejlighed også har muret flankemurenes falsgesims og ommuret gavlspidserne, der er af små teglsten. Den udvidede og retkantede dør stod tidligere med en flad bue. En lille glug herover er netop så stor, at man kan krybe ind på loftet. To vinduer i flankemurene fik 1868 rammer af støbejern. Huset blev 1668¹³ omtalt som »Schriffes« (»skrøvs«, det jysk ord for skriftehus), og var da uden loftsbeklædning. Et loft, der var lagt op 1841,²⁴ blev o. 1871 afløst af det nuværende tøndehvælv af træ, som på undersider står pudset og hvidtet. Tøndehvælvet er fornyet 1939. Gulvet er lagt med røde munkesten på fladen.

Fig. 17. Kirken set fra sydøst o. 1900. Foto i NM. – *Südostansicht der Kirche um 1900.*

Istandsættelser og vedligeholdelse. Blandt de reparationer, der ofte nævnes, var foruden almindelig vedligeholdelse af mur og tag, skalmuring af det vejruddatte tårn og omsætning af korets granitkvadre. Hertil kom udbedring og omstøbning af *blytagene*, der har dækket kirken sålangt tilbage de skrevne kilder rækker. Ved kirkesynet 1668¹³ manglede der således plader på både kirke og tårn, og 1700²⁵ var blyet brøstfældigt på skibets sydside og fuld af små huller. Ældre *†blyplader* med årstallene »1753« og »1787« blev nedtaget under en reparation 1908.⁹

Ved et kirkesyn 1674²⁶ anslog man, at det ville koste 110 slette daler at afhjælpe kirkens brøstfældighed, men kirken havde da kun 12 rigsdaler i beholdning. 1700 fandt synsmændene, at en reparation af kirken ville kræve 1½ skippund bly, 30 tønder kalk, 1500 mursten og 200 lægter til taget.

Ved endnu et syn 1714²⁷, formentligt i forbindelse med ejerskiftet, anslog man, at der behø-

vedes 500 mursten til reparation af tårnet; de samlede udgifter sattes til 101 rigsdaler. Som jernbogstaverne i tårnets vestside viser, lod den nye ejer, Søren Jessen, tårnet istandsætte det følgende år.

Under et besøg på egnen o. 1774 noterede tegneren Søren Abildgaard, at kirken holdtes »meget pyntelig og i god stand«. Nogle år senere, 1786, indgik kirkeejeren Christen Spangsberg en kontrakt med murermester Jens Tarp, Agersnap i Ølgod sogn, hvoraf det fremgik, at tårnet skulle skalmures og forstærkes med to indlagte bjælker. I koret skulle en del »hugne sten« sættes om, og stetterne skulle repareres på både mur og tag. Til murerarbejdet medgik 1900 mursten, 100 tagsten og 33 tønder kalk. Der var på det tidspunkt indgivet en klage over den tidligere ejer Hans W. Øllgaard, der ved kirkesalget 1785 havde afhændet kirkens ejendomme til anden side. Øllgaard anmodede alligevel sognefolkene om at gøre kørsel og arbejde i forbindelse med

reparationen.²⁸ En ny reparation i foråret 1798 blev anslået til at ville kræve 80 dages pligtarbejde og fire dages kørsel.²⁹

I våbenhuset opsattes som nævnt et tøndehvælv 1871. 1908 fik *vinduerne* i sydsiden deres nuværende form med rundbuede rammer og blyindfattet glas.⁹ De stod tidligere (jfr. fig. 5) med ulige store, retkantede trækarme under runde, teglmurede buer, der i deres hovedtræk vel stammede fra 15-1600'rne.

Gulvene var 1791³⁰ belagt med røde mursten.

1885 lagdes fliser i midtgangen og bræddegulv under stolestaderne.²⁴ Der var da muligvis allerede trægulv i koret og tårnrummet. Disse gulve afløstes ved en *hovedstandsættelse* 1939 under ledelse af arkitekt Aage Bugge, Varde, af det nuværende gulv af store, røde mursten.

Opvarmning. En kakkelovn, opstillet 1888²⁴ i skibets nordvestre hjørne med skorsten op gennem tårnet, afløstes senere af en kalorifer i det sydvestre hjørne. Et nyt varmeanlæg er installeret 1988.

Bygningen undergik 1979 en udvendig istandsættelse, ledet af arkitekterne Aas og Thorup, Varde, og 1988 en indvendig istandsættelse ved arkitekt Jens Vilhelmsen, Århus. Den velholdte kirke står idag som tidligere med blytækte tage, kun våbenhuset har tegltag. Murene er hvidt ude og inde med undtagelse af granitkvadrene i koret og i skibets østende.

KALKMALERIER

Korhælvvet og skibets østre hvælvfag smykkes af en dekoration (fig. 18 og 19), som er udført af den såkaldte Liljemester o. 1500-20³¹ og afdækket 1978-79. Et helt tilsvarende maleri i skibets vestfag er igen overhvidtet. Udsmykningen, i okkerrøde og ret lyse gråsorte farver, er den i Sydvestjylland velkendte med et rødt treblad i hver kappe, samlet omkring en ring og omgivet af en gavl med en rød, fransk lilje på toppen. Tilsvarende liljer gentages øverst i kapperne, hvor de tilsammen danner en stor roset. Ribber og buer smykkes med sparremønstre, hvis far-

verytme gentages i rækkefølgen: hvidt-gråt-rødt-gråt. Fra ribber, buer og gavle udgår malerens karakteristiske, røde krabbeblade. Som et særligt træk i Alslev er de sorte trekantgavle i koret spættet med små, hvide pletter. I de to østre kapper i skibets østfag, over triumfbuen (jfr. fig. 19), er malet dels et *bomærke* (nord), dels et tresidet, skråtstillet *våbenskjold* med tre »kugler« (tre røde roser(?) i hvidt), formodentlig for slægten Munk (Lange). Et lignende, kalkmalet våben findes i Lydum kirke (s. 1222).

Dekorationen er afdækket i vinteren 1978-79 ved konservator Olaf Hellvik. For at bevare udsmykningens helhedspræg genskabtes dekorationen i de reparererede partier i skibets vesthvælv, men ved restaureringen 1988 blev dette hvælvfag igen overhvidtet.

INVENTAR

Oversigt. De ældste stykker er døbefonten og det velbevarede, romanske alterbord af tufsten. Fra senmiddelalderen stammer en sjælden oblatæske (pyxis) fra o. 1400 og et sæt gotiske alterstager, mens et *†*altersæt fra o. 1413, bærende dronning Margrethes navn, desværre er forsvundet. Det samme gælder en *†*klokke fra 1444 og en *†*Mariaaltertavle, dateret 1503.

Det usædvanlig fine altersølv fra 1579 er skænket af Jørgen Munk til Visselbjerg og hans hustru Dorthe Pedersdatter Galt. Fra samme tid stammer de næsten helt fornyede stolestader og den interessante prædikestol, der har båret årstallet 1592 og oprindeligt var opsat som lektorieprædikestol i korbuen. 1600'rne repræsenteres af en sjælden ildpotte, 1700'rne af et sygesæt med initialer for kirkeejeren, skipper Søren Jessen, Hjerting (*†*1733), og af en lysekrone, skænket af Visselbjergs ejer Henrik Brockdorff (*†*1745) i anledning af en barnebegravelse. Pengeblokken er fra o. 1800, en præsterækketavle opsat 1786.

Farvesætning og istandsættelser. Træinventarets bemaling er fra den seneste almene istandsættelse 1940, da alterbordet prydedes med et enkelt kors af forgyldt træ. 1721 nymaledes prædikestolen og en *†*altertavle fra tiden o. 1600, der 1873 udskiftedes med et *†*alterkors i nygotisk stil. Ved samme lejlighed lod man øjensynligt lektorieprædikestolen nedtage fra korbuen, og i årene 1885-87 fik stolestaderne deres nuværende bænke, inden alt nymaledes med ege-træsmaalning. En istandsættelse 1908 omfattede bl.a. en ændring og nyopstilling af prædikestolen.

Fig. 18. Indre set mod vest. NE fot. 1982. – Inneres nach Westen.

Fig. 19. Indre set mod øst. NE fot. 1982. – Inneres nach Osten.

Alterbordet (fig. 21) er romansk, muret af tufsten med bordplade af granit, 153×110 cm, 110 cm højt, stående 90 cm fra korets østvæg. De regelmæssige tufskifter står i blanke sten (bagsiden dog pudset), bordpladen består af flere stykker og har fremspringende skråkant. Midt i pladen, 33 cm fra dens forkant, findes en *helgengrav* i to afsæt (fig. 20), 15×11 cm, med dæksten, der har glatsleben overside. I det lille gemme herunder, 5×3 cm, 2 cm dybt, ligger en skrøbelig, nu tom *blyæske* (fig. 20, 21), der har rummet relikvier (jfr. s. 1576). Det sjældent velbevarede tufstensbord, der har sit nærmeste sidestykke i nabokirken Billum (s. 1083), er tidligst beskrevet 1873, da et ønske om formindskelse af altret medførte en midlertidig fjernelse af dets træbeklædning. Helgengravens lille blyæske var allerede da tom,

men ifølge nogle håndværksfolk, der et par år tidligere af nysgerrighed havde åbnet gemmet, skal den da have rummet en negl.²⁴ En nærmere undersøgelse foretoges 1886,³² da alterbordet blev frilagt. Det da fjernede *†alterpanel*, der omsluttede alle sider af alterbordet og havde dækplade af træ, nævnes 1791²³ og 1813.³³ 1841 ønskedes den del af panelet malet, som ikke dækkedes af alterklædet.²⁴

†Alterklæder. 1714 havde alterbordet »tvende forklædninger«, den yderste af rødt »napperet« fløj, den inderste af rød blommet damask. Hertil hørte også to alterduge, den inderste af drejl, den yderste af lærred med kniplinger.²⁷ 1791 nævnes et alterklæde af »udsyet« grønt fløj,²³ vel det, der ved kirkesynet 1813 fandtes utilfredsstillende.³³

Som *alterprydelse* tjener siden 1940 et enkelt, forgyldt kors af fyrretræ, 137 cm højt. Det har afløst et lignende *†alterkors* fra 1873, i nygotiske former med indskriften »Halleluia« på fodstykket (jfr. fig. 32).

En 1873 kasseret *†altertavle* fra renæssancetiden sagdes 1791 at være som den i Hostrup (s. 2043), men større.²³ Da den 1668 kaldtes gammel¹³ og 1714 sagdes at have »adskillige udhugne billeders figurer på«,²⁷ har den snarest stammet fra tiden o. 1600. Efter at *†avlen*s skæringer 1714 havde været på »rauff og faldstående«, underkastede kirkeejeren den 1721 samme restaurering og nymaling som Hostrup-tavlen og lod den forsyne med samme indskrift: »Gud til Ære og Kirken til Ziir Haver Kirkens Patron Skipper Sören Jensen af Hierting Ladet Alter-Tavlen og Prædike-stolen fornøge 1721«. Eftersom malearbejdet i Hostrup må tilskrives Hans Poulsen fra Ribe, var det sandsynligvis også denne maler, der udførte de ny malerier på tavlen i Alslev. I midtfeltet sås 1791 Nadveren, der i sidefelterne flankeredes af Kristi Døb (i nord) og Korsfæstelsen, i topfeltet den opstandne Kristus med sejrspanen og her vistnok også Kvinderne ved Graven. Fordelt under storfelternes malerier læstes ovennævnte indskrift til minde om istandsættelsen 1721, mens postamentfeitet rummede Nadverindstiftelsesordene, ligeledes i forgyldte bogstaver.²³ 1823 var tavlen løs og burde fæstes,³³ og 1845 ønskedes den smukt afpyntet således, at dens lister og kanter »net jævnes og derefter males, og enkelte steder på menneskefigurerne (malerierne), især deres klæder, men dog og til dels hovedfigurens ansigt males, hvilket arbejde bør udføres af en vel oplært maler«. Arbejdet kom næppe til udførelse, og 1872 blev tavlen kasseret.²⁴ Nogle rester af tavlen lå siden på tårnhvælvingen, hvor der endnu 1916 nævnes en fjæl med rest af alterbillede.³⁴

†Sidealtertavle, 1503, en Mariatavle formentlig svarende til den delvis bevarede fra samme år i Janderup (s. 1047). Den nævnes af Søren Abildgaard som »en gammel katolsk altertavle med Maria billede, hvor neden under læses: Ave regina coelorum et mater Regis angelorum. 1503« (Hil dig, himlenes dronning, englenes konges

Fig. 20. Udsnit af den romanske alterbordsplade med helgengrav og relikvieæske af bly (s. 2012). NE fot. 1982. – *Ausschnitt aus der romanischen Altartischplatte mit Sepulchrum und Reliquienbüchse aus Blei.*

moder).³⁵ Indskriften med den sjældne datering svarer til Janderuptavlens og må som denne have stået i fodfeltet.

Altersølv (fig. 24), 1579, et fornemt, forgyldt renæssancearbejde med ukendt mesterstempel, skænket af Jørgen Munk til Visselbjerg og hans hustru Dorthé Pedersdatter (Galt). *Kalken* er 22 cm høj, foden sekstunget med bred fodplade og på renæssancevis stejlt opdrejet mod skaffet. Standkanten ledsages af en bort af små tre og tre

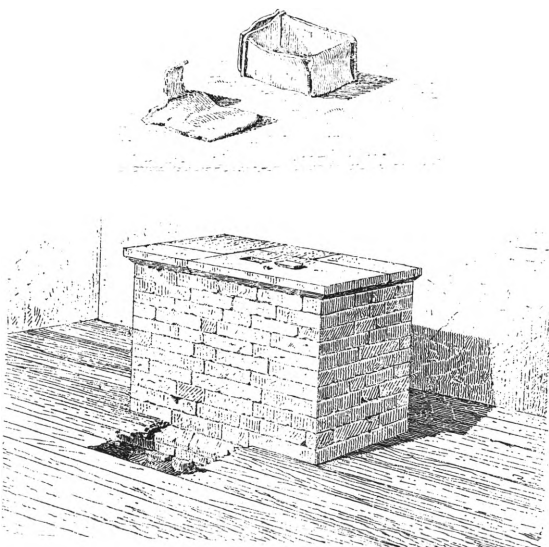

Fig. 21. Alterbord, romansk, af tuffsten og relikvieæske af bly (s. 2012). Efter tegning af V. Ahlman, 1886, i *Danske Tuffstenskirker*. – *Romanischer Altartisch aus Tuffstein und Reliquienbüchse aus Blei.*

Fig. 22. Alterdisk, 1579, undersiden (s. 2014). NE fot. 1982. – *Patene, 1579, Rückseite.*

anbragte huller, og fodens tungekant følges af et skriftbånd med smukt graverede renæssanceversaler: »Denne Kalck oc Disk lodt erlige oc velbørdige mand Iørgen Mvnck oc Frve Dorete Pedersdater bekoste til Alslof Kierke som kam fra Hviselbire denn 9 October Anno Domini 1579«. Skriftbåndets begyndelse og afslutning snor sig op på en af fodens tunger, og de to tilstødende tunger smykkes af givernes fædrene våbener, et Munkvåben over hans initialer, »JM«, og et Galtvåben over hendes »DP«. Modsat skriftbåndets begyndelse er på foden fæstnet en lille støbt, pånittede krucifiksfigur, 3,5 cm, på graveret kors med stort INRI-bånd. En profileret krave danner overgang til de sekskede skaftled. Knoppen er fladoval og sekstunget med mellemfaldende små blomsterprydede rudebosses. Dens tunger har både på over- og undersiden drevet bladværk på prikket bund. Bægeret er glat. På fodpladens overside ses to ens, ukendte mesterstemplers (fig. 23), øjensynligt et bomærke, og på fodens underside er graveret: »Veier dene Kalk ien Lot et Halffiersenthieve LXXI«.

Den tilhørende *disk*, tvnm. 16 cm, har i bunden en forsækning af form som et firpas med mellemfaldende hjørnespidser. Heri er kalkens våbener og initialer gentaget i en graveret cirkel-

medaljon, bestående af et tolinjet skriftbånd med samme indskrift som på kalken. I sviklerne graveret bladværk. Diskens bagside (fig. 22) har en tilsvarende dekoration af bladværk omkring et skriftbånd med en latinsk minuskelindskrift, der følger bundens firpasform: »Amans porro Dei iam miserere mei« (Fremdeles elskende Gud ynk dig nu over mig).

Eftersom Jørgen Munk var død 1577, må det være Dorte Galt (†1579), der på sit yderste har betænkt Alslev kirke med det prægtige altersæt. Altersættet nævnes 1714²⁷ som forgyldt og fremhæves udførligt i 1700'ernes indberetninger.³⁶

Renæssancesættet har afløst en interessant middelalderlig *†kalk og disk*, formentlig fra 1413, der bibeholdtes som sygesæt indtil midten af 1700'erne. Ifølge sognepræsten Oluf Jørgensens indberetning 1638 til Ole Worm skulle sættet være en gave fra »dronningh Margarete met høyilfflig ihukommelse«, og han gengiver en latinsk indskrift med gamle bogstaver (minuskler) på kalkens fod: »Domine Margarete regine Dacie, Swecie et Norwegie memoria« (Fru Margrete, dronning af Danmark, Sverige og Norge til erindring).¹⁰ Flere bogstaver må være galt aftegnet og indskriften måske noget forvansket. Men der kan ikke være tvivl om, at kalken og disken har været blandt de mange, som ifølge dronningens testamentariske bestemmelser blev skænket til danske kirker. Ved hendes ligbegængelse i Roskilde Domkirke 4. juli 1413 blev der således givet en forgyldt sølvkalk til hvert af de 50 altre, hvorved der blev sunget dødsmesse.

Fig. 23. Alterkalk, 1579, ukendte mesterstemplers på foden (s. 2014). NE fot. 1982. – *Kelch, 1579. Unbekannte Meisterstempel auf dem Fuss.*

Fig. 24. Altersølv, 1579, skænket af Jørgen Munk til Visselbjerg og hans hustru Dorthe Pedersdatter Galt (s. 2013). NE fot. 1989. – *Altargerät, gestiftet von Jørgen Munk zu Visselbjerg und seiner Frau Dorthe Pedersdatter Galt, 1579.*

Og en uge senere kunne Ribebispen Peder Lykke i Roskilde kvittere for modtagelsen af yderligere 59 kalke og lige så mange diske, utvivlsomt gaver til jyske kirker.³⁷ Af disse såkaldte Margrete-kalke, der vel i vid udstrækning har været ens, kendes fem, men øjensynligt kun en enkelt fuldt bevaret, stammende fra Krønge kirke på Lolland (DK.Maribo, s. 746 med fig. 6).³⁸ Den har sekstunget fod med det danske rigsvåben og indskriften: »elemosina domine margarete regine dacie swecie et norwegie orate pro ea« (mindegave for fru Margrete, Danmarks, Norges og Sveriges dronning; bed for hende). Kalken i Alslev har rimeligvis svaret til den lollandske, måske også for indskriftens ved-

kommende.³⁹ Og sættet kan meget vel have været blandt de af Peder Lykke modtagne, hvilket dog ikke er ensbetydende med, at dronningens nødvendigvis fra første færd har tiltænkt Alslev kirke det.⁴⁰ Sættet nævnes 1714 som en mindre kalk og disk af sølv til at berette de syge med.²⁷ Efter dets udskiftning kunne præsten endnu 1765 berette om det ældre sygesæt, at det skulle have været skænket af dronning Margrethe, men havde været ubrugeligt og derfor »for få år siden« var blevet omstøbt til et nyt (jfr. ndf.).⁴¹

Alterkanden er af sort porcelæn fra Den kongelige Porcelænsfabrik, anskaffet 1856 til erstatning for en *†alterkande* af tin fra 1845.²⁴ Den nu brugte *oblatæske* er nyere, af sølv, 5 cm høj, cir-

kulær med let hvælvet låg, prydet af ligearmet kors. Æsken er mærket »M & TB«.

Den ældre *oblatæske* (fig. 25-26) er middelalderlig fra o. 1400, en såkaldt pyxis, udført af forgyldt sølv, 11 cm høj, 8,5 cm i tv. Æsken er udformet som en lille fantasibygning, seksidet med pyramidalt låg, der dækkes af et tagpandagtigt skælmønster og afsluttes med en lille seksidet knop. En graveret rudedekoration med små tværstreger pryder siderne, hvis øvre og nedre kant ledsages af profilering og en lille stjernebort. En tilsvarende kant følger randen af låget, hvis to hængsler er fæstnet i trebladsformede beslag, ligeledes det lille lukke, der sikres med en nål i kædeophæng. Den sjældne pyxis har i amtet et lidt ældre sidestykke, fundet i Ribe (s. 862). Den sekssidede form er meget usædvanlig, men kendes fra en svensk pyxis i V. Vingåker (Södermanland), dateret 1422.⁴² Den lille æske til messebrød nævnes tidligst 1714, da synsmændene dog måtte nøjes med præstens oplysning om æsken, »som han havde og vi ikke fik at se«.²⁷

Fig. 25. Oblatæske (pyxis), o. 1400 (s. 2016). NE fot. 1982 – *Hostie (Pyxis)*, um 1400.

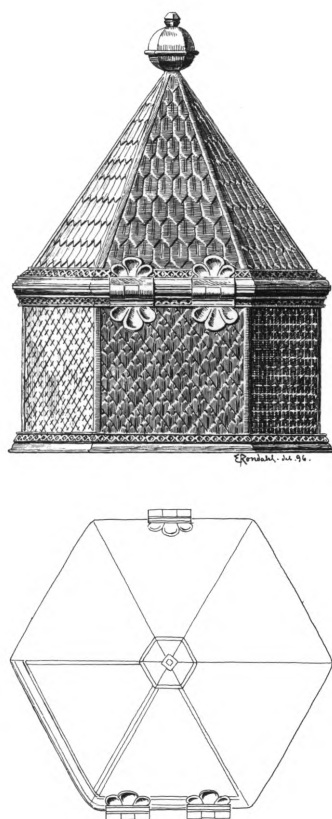

Fig. 26. Oblatæske (pyxis), o. 1400, set fra siden og fra oven (s. 2016). Efter tegning af E. Rondahl 1896 i Nationalmuseet. – *Hostie (Pyxis)*, um 1400. *Seitenansicht und Aufsicht*.

Sygesæt (fig. 27), 1729-51, med initialer for kirkeejeren Søren Jessen (jfr. *†*altertavle), udført af Jens Terckelsen Ørrenstrup i Varde (1729-65).⁴³ Kalken er 9 cm høj, ganske enkel med cirkulær, aftrappet fod, der er konisk opdrejet mod et kort cylinderskaft med halvkuglebæger. Foden, der kan have rummet et gemme til vin, har plan underside, lukket med en påloddet plade, der smykkes af *†*alrige koncentriske ringe omkring de graverede versaler »SJH« for Søren Jessen Hjerting. Den tilhørende *disk*, tv. 8 cm, prydes af koncentriske ringe omkring Ørrenstrups stempel midt i fordybningen (Bøje 1982, nr. 6866) og har på undersiden oblatgemme med afskrueligt låg. Til sættet hører et ældre læderfuttal.

Sygesættet, der måske er givet i forbindelse med Søren Jessens død 1733, kan senest være udført 1751, da enken afhændede kirken (jfr.

indledningen). 1765 oplyste præsten, at det var udført »for få år siden« ved omstøbning af et ældre *†sygescet* (en middelalderlig *†kalk* og disk, jfr. ovf.).⁴¹

Alterstager (fig. 28), gotiske fra o. 1525-50, 37 cm høje. Foden, der hviler på tæer i form af tre små siddende løver, er profileret med små genembrydninger i form af gotisk bladværk. Det let koniske cylinderskaft har tre skaftringe, lyse-skålen er lille og flad med krenelering og genembrydninger svarende til fodens. Lysetornene er fornyet i jern, ligesom en af løvetæerne er gjort af ny ved en reparation 1840.²⁴ Stagerne har nære sidestykker i bl.a. Jerne kirke (s. 987, jfr. DK. SJyll., s.2914, 2924). De nævnes tidligst 1714 som tvende smukke malm messing lysestager.²⁷ En *syvstage* bærer påskriften: »8/9 1933«.

†Alterbøger. 1714 fandtes ved kirken den sidst forandrede salmebog i folio samt en brøstfældig alterbog, der blev sendt til ny indbinding.²⁷

†Messehagler. 1714 nævnes en hagel af samme røde, »napperede« fløjlsom det ydre alterklæde (jfr. ovf.). Den havde på ryggen et krucifiks, beskrevet som et »sølv og guld kniplings kors med Kristi effigies på«.²⁷ 1791 var haglen af sort fløjlsom sølvkors af brede galoner, men »kaaben (kanterne?) p(e)r oeconomie med smalle silkebaand«.²³

Alterskranken er fra 1877, halvval, med støbejernsbalustre som eksempelvis i Horne kirke,

Fig. 27. Sygesæt, 1729-51, udført af Jens Terckelsen Ørrenstrup i Varde (s. 2016). NE fot. 1982. – *Krankengerät* ausgeführt von Jens Terckelsen Ørrenstrup in Varde, 1729-51.

Fig. 28. Alterstage, o. 1525-50 (s. 2017). NE fot. 1982. – *Altarleuchter, um 1525-50*.

hvor skranken leveredes af jernstøber Bjelke i Varde (s. 1458). Håndlisten, i lakeret egetræ, er fornyet ligesom det ruskindsbetrukne knæfald. En *knæleskammel* for præsten er fra 1850, af blankt egetræ med nyt læderbetræk. Den bærer på undersiden påskriften: »Clothilde Höffner fra Horsens fortiden i Alslev Præstegaard den 31. November 1850«.

Døbefont (fig. 29), romansk af rødlig granit, 95 cm høj, kummens tv. 66 cm. Fonten er bægerformet, en yderst enkel variant af egnens glatkummede, vestjyske type (Mackeprang: Døbefonte, s. 174). Foden er konisk og glat med en vulst ved overgangen til kummen, der er halvkugleformet med et omløbende hulkantled og herover lige, lidt indadludende sider. Fonten, der 1882 blev afvasket for maling, stod 1873 i koret,²⁷ 1885 ved det østre hjørne af korbuens

nordvange (jfr. fig. 32). Siden 1939 i skibets nordøsthjørne.

Dåbsfad, fra 1700'rne, af messing, glat med omløbende vulst på fanen, tv. 52 cm. Fadet, der nævnes tidligst 1791,³⁰ ligger i en grønmarmeret fyrretræsforing, samlet af tre brædder. *Dåbskanden* er fra 1917, af messing, 27 cm høj, anskaffet af kirkeejeren, gårdejer Carl Gregeresen.¹⁴ En nyere *syvstage* står ved fonten.

†*Fontelåg*. 1668 omtales et fontelåg som gammelt og utjenligt.¹³ Et trælåg i fonten nævnes også 1768⁴¹ og 1791.³⁰

Krucifiks, o. 1900, figuren udført i galvanoplastisk arbejde, 41 cm høj, på kors af bejdset træ. Ophængt på triumfvæggen over prædikestolsopgangen.

En †*skranke* i tårnbuen omtales 1842 som et panelværk, der burde fæstes, net repareret og derefter opmales lyseblåt.²⁴

Prædikestol (fig. 30), vistnok 1592, af lektorie-type, oprindelig anbragt som et pulpitur i korbuen, nu opsat i skibets sydøsthjørne. Den be-

står i sin nuværende form af seks arkadefag, af hvilke de fire danner kurv, de to en kort bro ved opgangen. Kannelerede halvsøjler med joniske bladkapitæler og akantusprydbælte flankerer felterne, hvis arkader udgøres af kannelerede pilastre med profilkapitæl, bærende et bueslag med karvskåren ornamentik og små treblade i sviklerne. Arkaderne rummer store solsikkeagtige akantusvækster, der vokser ud af vaser. Kraftige horisontale profilled kanter postament og frise, hvis fremspring prydes af ejendommelige påsatte søjlehoveder af form som storsøjlernes. I postamentet rummer felterne små dobbeltarkader med blomster- og bladværk, i frisen en latinsk indskrift (reliefversaler), hvis manglende afslutning er suppleret efter ældre afskrifter: »Beati qvi/ Verbvm/ avdivnt/ et pvro/ Corde/ cvsto/[dient]« (Salige er de som hører...Luk. 11,28). Indskriftens afslutning har stået på et syvende fag i syd, hvis fyldingspanel er bevaret i kirken. En *bogstol* er vistnok fra 1600'rne.

Sin nuværende opstilling på en underbygning af fyldingspanel har prædikestolen fået ved en istandsættelse 1908. Den brogede bemaling er udført 1940, øjensynligt som et forsøg på en tilbageføring til den oprindelige, idet felternes skæringer efter 1500'nes sædvane står på blank bund. Dominerende er en mørk grøn farve, endvidere er benyttet blå, røde toner, sølv og forgyldning samt en grå og rød marmorering af de vandrette profiler. På bogstolen læses i gule versaler på sort bund: »Verbvm avtem Dei manet in æternam (men Guds ord bliver evindeligt)«. Underbygningen står gråmalet.

Da frisis indskrift – suppleret med det nu delvist bevarede, løse fag i syd – fremtræder hel og afsluttet, må lektorieprædikestolen fra første færd have bestået af netop de syv kendte fag. Af sammenføjningerne ses endvidere, at de tre midtfag har dannet karnapfremspring midtfor, flankeret af to gange to sidefag.⁴⁴ Lektorieprædikestolen kan således rekonstrueres som en søjlebåret opbygning, der med sine korte, tofags sidebrystninger har målt ca. 265 cm og dermed netop har kunnet spænde over korbuen uden at rage ind over de tilstødende dele af triumfmuren. Den sjældent veldokumenterede lektorie-

Fig. 29. Døbefont, romansk af granit (s. 2017). NE fot. 1982. – *Romanische Granittaufe*.

Fig. 30. Prædikestol, vistnok 1592, oprindelig anbragt som lektorieprædikestol foran korbuen (s. 2018). NE fot. 1982. – Kanzel, wohl 1592. Ursprünglich als Lettmerkanzel vor dem Triumphbogen aufgestellt.

prædikestol synes altså at have tilhørt en noget mindre og smallere type end de øvrige mere eller mindre sikkert rekonstruerbare på egnen.⁴⁵ Formentlig har den i det væsentlige haft plads inde i selve korbuen, der synes forhøjet og ydermere er forhugget sydligt i østvangen, begge dele formentlig af hensyn til lektorieindretningen (jfr. s. 2007).⁴⁶ En formentlig samtidig *†himmel* bar indskriften: »Verbvm autem Domini manet in æternum Es. 40(,8) (Guds ord bliver evindelig)«.⁴¹

Lektorieprædikestolen beskrives 1765 og 1791, da den sagdes at være »bygget tværs over korsdøren (korbuen) med opgang fra koret« og midt for »en udbygning (karnappen) med billedhuggerarbejde, malet forgyldt og forsølvet«. Foruden de ovenciterede indskrifter anføres daterin-

gen »Anno 92«, der må forstås som 1592.⁴⁷ 1841 ønskedes træbeklædningen ved prædikestolsopgangen malet som det øvrige korinventar, 1848 trængte prædikestolen til en opmaling, og 1856 kaldtes den brøstfældig og ønskedes nedtaget fra korbuen til skibets sydøstre hjørne.²⁴ Nedflytningen må være sket nogle år senere, snarest samtidig med alterfornyelsen 1873.⁴⁸ Af panelet benyttedes kun tre fag (nr. 2-4 fra nord), der opsattes som en lille prædikestolskurv på en underbygning af gammelt stolepanel. Langs triumfvæggen opsattes en ny opgang med ud-savede balustre og mægler med kugleknop (jfr. fig. 32). Lektoriets øvrige panelfag må være blevet henlagt på tårnhvælvingen, hvor der 1889 omtales nogle gamle egetræstykker med indskriptioner, der ønskedes anbragt »på tårnvæg-

gen«. ²⁴ Tre af fagene blev atter taget i anvendelse 1908, da prædikestolen restaureredes og fik sin nuværende opsætning i seks fag. En bemaling fra 1908 afløstes af den nuværende 1940, da prædikestolen undergik en snedkermæssig istandsættelse.

Stolestaderne er i deres kerne fra slutningen af 1500'rne. Bænkene med let skrå fyldingsryglæn og hatteknager er dog fra 1885-87, og alt er stærkt fornyet og normaliseret vistnok både 1908 og ved istandsættelsen 1940. Gavlene er af egnens ungrenæssancetype, udformet som et rammeværk med to fyldinger og småspir, 120 cm høje. De nedre fyldinger er glatte, de øvre har foldeværk med små rudeformede gennembrydninger; et enkelt sted ses gennembrydninger af hjerteform. Af gavlene er vist hovedsageligt fyldingerne de gamle, indgangspanelerne er fra 1940. Fra samme tid stammer bemalingen, bænkenes grå, gavlenes rammeværk grønt, listerne lilla og skæringerne grå på mørkgrøn bund. En *bænk* fra 1800'rne står i våbenhuset.

Stoleværket nævnes tidligst 1668, da der manglede nogle skamler, ¹³ 1700 var tre rygstykker brøstfældige. ⁴⁹ 1768 opregnedes foruden præstens og herregårdens stole (jfr. ndf.) 15 mandstole og 14 kvindestole, »tre steder om hver stol«. ⁴¹ Få år senere medførte herregårdens udstyknings til fordel for den ny bondeby Vibæk en stolemangel og -strid. De forreste stole blev derfor 1772 flyttet helt frem til triumfmuren og gav plads til nye stole med låger bag dem, hvori de seks Vibækboere fik sæder. Endvidere gjordes

mandsstolene halvanden alen længere og fik til dels nye ryglægter. ⁵⁰ Herefter udgjorde stoletallet 2×16 (de ni med låger) ³⁰ i en opstilling, der var uændret 1885 bortset fra følgerne af lektorieprædikestolens nedflytning (jfr. fig. 31). Kvindestolene, der endnu 1863 i det væsentlige savnede ryglægter, fik dette år rygstød, ²⁴ og 1885-87 indsattes de nuværende bænke, inden alt blev egetræsmalet (jfr. fig. 32). ²⁴ Deres nuværende fremtræden har staderne fået med restaureringen 1940.

Et sæt *†herskabsstole* for Visselbjerg stammede formentlig fra renæssancetiden (jfr. Hostrup s. 2052), men omtales tidligst 1768. ⁴¹ Af de følgende års stolestrid (jfr. ovf.) fremgår, at de forreste stader fra gammel tid havde været Visselbjergs, men også søgtes af præstegården. Til forskel fra de almindelige stader havde herskabsstolene låger og paneler, en indretning, som Visselbjergs ejer nu mente var blevet forringet ved omflytningen af stoleværket 1772. ⁵⁰

En *†præste- og skriftestol* med dør nævnes 1714 ²⁷ og 1765 »ved enden af alteret«. ⁵¹ 1791 sagdes stolen at være til fire personer. ³⁰ Fjernet 1873, da der indrettedes en stol til præsten »med fornødent gardin i krogen ved fonten«. ²⁴

Degnestol, o. 1600, men stærkt fornyet. Pulten har tre fag med høje profilindrammede fyldinger under en profilliste med tandsnit. Dens fornyede, smalle vanger er glatte, 125 cm høje, afsluttet af trekantgavle med profilerede dæklister. Som sæde tjener en stolebænk med gavle, hvis overfyldning med stavværk og hjerteformede

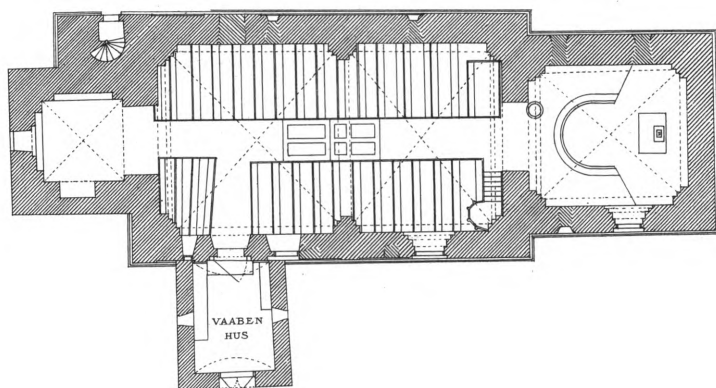

Fig. 31. Grundplan 1:300, målt og tegnet af V. Koch 1885. Efter Danske Tufstenskirkker. – *Grundriss*, 1885.

Fig. 32. Interiør o. 1900. Fot. i Nationalmuseet. – *Kircheninneres urn 1900.*

gennembrydninger synes at være gammel. Pulten er mørkeblå med gule og grønne lister, bænken malet som stoleværket. Degnestolen omtales 1714 som vel ved magt,²⁷ 1791 stod den i korets nordside,³⁰ og efter restaureringen 1940 står den nu i korets sydvesthjørne. En *†brudestol* nævnes 1714.²⁷

Et *†gevær skab* til 21 bøsser opsattes o. 1701 til landmilitsens brug.⁵² Det nævnes 1803 som et kongeligt geværskab i våbenhuset.⁵³

Pengeblok, o. 1800, 95 cm høj, udformet som en firsidet boks på slankt, affaset skaft og profileret fod. Forsiden har klaplåge med to låse, oversiden er fornyet i metal med pengeslids. Gråmalet med gule hængsler og profiler. Opsat imod indgangspanelet i vest.

†Pengetavler. 1714 nævnes en tavle med sølvbjælde, »som bruges i kirken til de fattiges trang«,²⁷ 1791 en tavle.³⁰

Efter svenskekrigene manglede der 1668 en ny *†dørføj* i våbenhuset.¹³

Orgel, 1974, med seks stemmer, ét manual og pedal, bygget af Bruno Christensen & Sønner, Terkelsbøl. Disposition: Manual: Gedakt 8', Principal 4', Rørfløjte 4', Blokfløjte 2', Mixtur II-III. Pedal: Subbas 16'. Orgelhus i ubehandlet eg. I tårnrummet, *†Orgel*, 1915, med tre stemmer, bygget af Horsens Orgelbyggeri ved M. Sørensen. Disposition: Manual: Bordun 16', Principal 8', Salicional 8'; oktavkoppel, svelle. Pneumatisk aktion, bælgventillader. I tårnrummet, med facade opbygget i to dele, flankerende vestvinduet og forbundet med en lav midtdel, hvori spillebordet var anbragt. Facaden havde to rundbuede pibefelter med attrappiber af sølv-bronzeret zink.

Salmenummertavler. 1-2) 1828, med enkel, foroven udsvejft profilramme, 70 × 46 cm. Tavlerne er sorte til talpåføring med kridt, rammen grå med årstallet »1828« anført foroven. Nu op-hængt i våbenhuset, o. 1900 på triumfvæggen nord for korbuen og på prædikestolsopgangen

(jfr. fig. 32). 3) Formentlig 1940, 85 × 57 cm, som nr. 1-2, men med kanneleret ramme og ophæng for løse cifre i to felter under overskrifterne »før pr(æ)d(iken)« og »efter pr(æ)d(iken)«. Malet med stoleværket. På triumfvæggen.

Præsterækketavler. Tre ens fra 1786, 1862 og 1902. 1) 1786, af glat fyrrepanel med udsavede, rocailleagtigt svejfede kanter, 98 × 73 cm. Inden for en bred gul kant er navne og årstal på de første tolv præster efter reformationen anført med gul kursiv på mørkbrun bund. Foroven læses: »Opsat 1786«. Ophængt i vestfaget på skibets nordvæg, hvor den omtales 1791 »over fruentimmerstolene«.²³ 2-3) Som nr. 1, med påskrifterne »Opsat 1862« og »Opsat 1902« og fortsættelser af præsterækken. På skibets vestvæg, flankerende tårnbuen med den ældre i nord (jfr. fig. 18).

Sognestævnetavle, o. 1850, et sortmalet bræt, 17 x 26 cm, med let affaset kant og påskriften: »Til/ Kirkestevne« i hvid skriveskrift. Ophængt på skibets sydvæg ved døren.

Lysekroner. 1) O. 1735-40, skænket af Henrik Brockdorff (†1745) for et barns nedsættelse i kirken.⁵⁴ Kronen har balusterskaft med to gange otte S-svungne lysearme. Foroven en flakt ørn, nederst en stor hængekugle. 1791 hang kronen »ved prædikestolen«,²³ dvs. i skibets østende

foran den daværende lektorieprædikestol (jfr. ovf.). 1841 ønskedes lysekronen afpudset og forsynet med fire lampetter, hvor de manglede.²⁴ 1888 var den nedtaget og behøvede restaurering.²⁴ Kronen blev herefter ophængt i koret (jfr. fig. 32), hvor den nu atter har plads efter 1908-40 at have hængt i skibet. 2-3) 1940, to ens i renæssancestil ophængt i skibet. To *†lysekroner* fra o. 1900, i skønvirkestil med tre arme, hang indtil 1940 i skibet. De var oprindeligt til petroleum (jfr. fig. 32), men ændredes ved indlægnen af elektricitet.

Ildkar (fig. 40), vel fra 1600'rne, af smedjærn, 37 cm højt, med cylindrisk skål, trefod, låg og bæretøj, i princippet som et middelalderligt røgelsekar. Ildkarret er formentlig udført af en lokal smed, rimeligvis til erstatning for et sådant katolsk kar, og må have været brugt til hentning af trækul til alterlysene (jfr. s. 1553). Ophængt på hvælpvillen midt på skibets sydvæg.

Et *kirkeskib*, skoleskibet »Danmark«, er udført af modelbygger Mads Peder Larsen, Esbjerg, og 1963 ophængt midt i skibet. Det er skænket af en forhenværende gårdejer og hans hustru i Alslev. Et ældre *†kirkeskib* omtales 1765⁵¹ og 1791 som hængende ved kirkedøren.²³

Klokke, 1884, tv. 80 cm, med indskrifter i reliefversaler. Om halsen: »Omstøbt af M. P.

Fig. 33. Udsnit af våben-agnetavle, o. 1616, for Hans Munk til Visselbjerg (s. 2023). NE fot. 1982. – *Ausschnitt aus Wappen-Ahnentafel für Hans Munk zu Visselbjerg, um 1616.*

Fig. 34. Våben-anetavle, o. 1616, for Hans Munk til Visselbjerg (s. 2023). NE fot. 1982. – *Wappen-Ahnentafel für Hans Munk zu Visselbjerg, um 1616.*

Allerup Odense. 1884«, på legemet: »1808. Bekostet af Kirkeeierne Christen Töstesen og Kone Ane Spansbjerg. Broder N. Christensen Spansberg her i Alslef omstøbt 1884. Bekostet af Kirkeierne (!) Kirstine Spangsberg Niels Christensen og kone Ane Lauridsen«. Halsens indskrift kantes af lister og foroven en mæander, forneden en bort af hængepalmetter. Ophængt i slyngbom fra 1959, mærket »Thubalea«.

†Klokker. 1) Afleveret ved klokkeskatten 1528.⁵⁵ 2) 1444, med indskrift, der øjensynligt manglede afslutning: »Anno Domini 1444 jar na der burt Cristi in unser Leben (Vroven?)« (I Herrens år 1444 efter Kristi fødsel til vor kære (Frue?). Indskriften, der synes at knytte klokken til den nedertyske eller hollandske støber Korts arbejder (jfr. s. 1830f. og Uldall, s. 170), er lidt forskelligt og næppe rigtigt gengivet i de overleverede afskrifter. Den er her citeret efter præsteindberetningen til biskop Bloch 1765, der angiver klokkes diameter til 1 1/2 alen, højden til 1 1/4 alen »uden øjet«.⁵⁶ 1791 betegnede præsten indskriften som næsten ulæselig og angav højden (den samlede?) til 1 1/2 alen.²³ Nedtaget og omstøbt 1808.⁵³ 3) 1808, indskriften gentaget på den nuværende klokke (jfr. ovf.). 1879 måtte klokken tages ud af brug,²⁴ og 1884 blev den omstøbt.²⁴

Klokkestolen er af fyr, fra 1875.²⁴

GRAVMINDER

Våben-anetavle (fig. 33 og 34), o. 1616, for adelsmanden Hans Munk, der blev henrettet i København 30. maj 1616 og begravet i Alslev kirke.⁵⁷ Tavlen, der er ophængt på korets nordvæg, består af en 310 cm lang og 34 cm høj ege-fjæl med afdødes 16 malede aneskjolde. Herover er i midten anbragt et kartouche-svunget topstykke (fig. 33) med påmalet rulleværk omkring frakturindskriften: »Erlig oc Velbyrdig/ Mand Hans Munck til/ Visselbierig Hans fæderne og Møderne vaben«. Våbenfrisen, der er ledsaget af slægtsnavnene underneden, repræsenterer Hans Munks 16 tipoldeforældre, fordelt med moderen, Dorte Pedersdatter Galts otte oldeforældre i heraldisk højre side (vestre halvdel, nr. 1-8) og faderen, Jørgen Munks oldeforældre i heraldisk venstre side (østre halvdel, nr. 9-16). Moderens våben, Galt (nr. 8), og faderens, Munk (nr. 9), er anbragt i midten lige under indskriftfeltet. Ved våbnernes videre placering i de to halvdele er der anvendt to forskellige systemer.

Moderens otte aner, i frisens vestre halvdel, opregnes i denne rækkefølge, fra vest mod midten: 1) Gøye (»Di Giøer Vaben«), 2) Reckenberg (»Di Rcckenberg vaben«), 3) Ulfstand (»di Ulstender vaben«), 4) Rosenkrantz (»Di Rossenkrans vaben«), 5) Høg (slægten Banner; våbenet

skrådelt fra sinister) («Di Høaer Vaben»), 6) Banner («Di Banner Vaben»), 7) Drefeld («Di drefelder Vaben») og 8) Galt («Hans munkis mørne»).

Faderens otte aner, fra midten til frisens østre ende, opregnes således: 9) Munk (slægten Lange; tre roser) («Hans Munkis færne»), 10) Munk (med bjælke) («Her Stii Munck»), 11) Emmeriksen («di Emicksøner vaben»), 12) Breide («Di Breider vaben»), 13) Spend (med sparre) («De

Spender vaben»), 14) Rosensparre («Di Rosenspar vaben»), 15) Saltensee af Linde («Di Saltenser Vaben»), 16) (Juel) (stjerne over bølger) («Di Julinger Vaben»).

Rækkefølgen, i hvilken våbnerne er anbragt, er følgende: I moderens halvdel (1-8) anføres først hendes fire oldemødre (1-4), begyndende med mormors mor (Gøye); herefter følger hendes fire oldefædre (5-8), endende med hendes farfars far (Galt); dog er der sket en forbytning af anerne nr. 5 og 6.⁵⁸ I faderen, Jørgen Munks halvdel (9-16) opregnes oldeforældrene parvis, begyndende med hans farfars far og mor (9 og 10) og endende med hans mormors far og mor (15 og 16).

Bemalingen, der er på brun bund, står med forgyldte indskrifter, rødt rulleværk og våbnerne i rødt, sort, hvidt og brunt. Efter at den i nogle år har været anbragt i skibet, hænger ege-fjælen nu igen på dens formodentlig oprindelige plads i korets nordvæg, hvor den nævnes første gang 1765⁴¹ og få år senere blev aftegnet af Søren Abildgaard.

Den usædvanlige våben-anetavle, som kan minde om de middelalderlige, kalkmalede våbenfriser, har måske fået sin særegne form og kortfattede indskrift på grund af de ulykkelige omstændigheder ved Hans Munks død: han blev halshugget på Københavns slotsplads efter en dom for usædelig omgang med tre søstre.⁵⁷ Det er tænkeligt, at hans dekapiterede lig er begravet i koret, og at våbentavlen er opsat kort tid efter begravelsen.

Mindetavler og epitafier. 1) Epitafium (fig. 35 og 36) opsat 1678 af Magdalene Olufsdatter over hendes mand, sognepræst Oluf Christensen Toft og sig selv (jfr. *gravramme nr. 2) samt hendes forældre, provst Oluf Jørgensen og Abild Johansdatter Harder (*gravramme nr. 1).

Oluf Jørgensen, sognepræst til Alslev og Høstrup sogne i 29 år, †12. okt. 1651, 57 år, og hustru Abild Johansdaatter Harder, †18. jan. 1657, 55 år, i ægteskab i 27 år, velsignet med to sønner og to døtre. Oluf Christensen Toft, provst i Schads herred i 12 år og sognepræst sammesteds i 26 år, †14. aug. 1677, 59 år, og hustru Magdalena Olufsdatter, †2. febr. 1681,

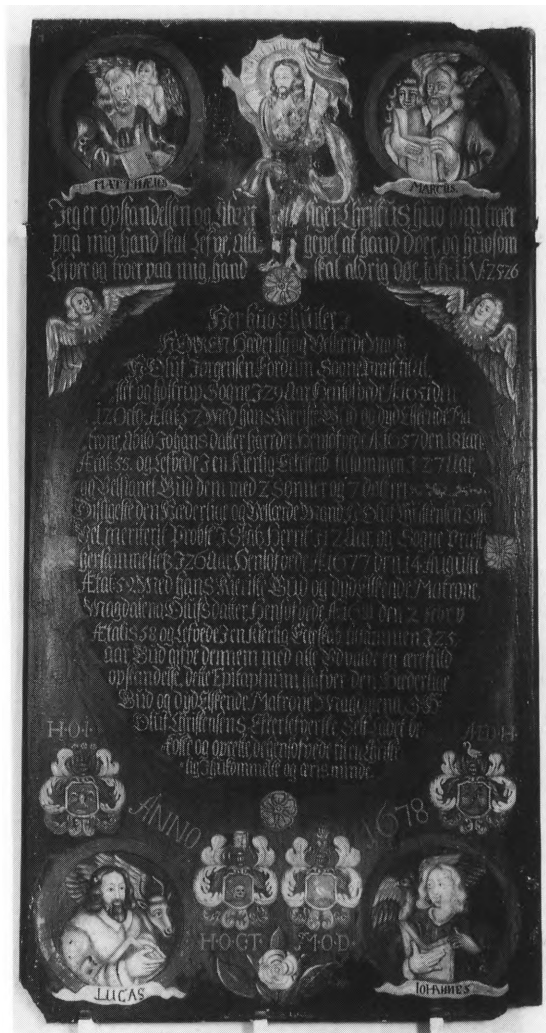

Fig. 35. Epitafium (s. 2024), 1678, opsat af Magdalene Olufsdatter over hendes mand, sognepræst Oluf Christensen Toft, †1677, over hende selv samt hendes forældre, provst Oluf Jørgensen, †1651, og Abild Johansdatter Harder, †1657. NE fot. 1982. – *Epitaph, 1678, errichtet von Magdalene Olufsdatter für ihren Ehemann, für sie selbst sowie für ihre Eltern.*

58 år>, i ægteskab i 25 år. Gravskriften efterfølges af en giverindskrift.

Epitafiet er en rektangulær stenplade, 207 × 107 cm, hvis glatte overflader har en påsmålet smykning, som måske kan tilskrives Willem Stensøn i Ribe. Et højovalt indskriftfelt med fraktur indrammes af en laurbærkrans med rosetter. Herover står i strålekrans Kristus med sejrspanen, langt hår og flagrende lændeklæde. Kristus flankeres af et bibelcitats, Joh. 11, v. 25, 26 (i fraktur). I hjørnerne er cirkelmedaljoner indeholdende evangelistfigurer, klædt i samtidige dragter og med langt, bølgende hår. De bærer alle en bog, og ved deres skuldre sidder de respektive symboldyr. Skriftbånd med versaler angiver evangelisternes navne.

Indskriftfeltet omgives foroven af englehove-

der, forneden af fire hjelmede våbenskjolde (fig. 36), ledsaget af initialer. Over medaljonerne ses til venstre faderens våben, en flakt ørn (på hjelmen tre blomster) og herover »H(r.) O(luf) Jørgensen)«. Moderens våben til højre indeholder to sammenflettede drueklaser (på hjelmen en svane), ledsaget af forbogstaverne »A(bild)

I(ohannes) D(atter) H(arder)«. Mellem de to nederste medaljoner ses til venstre våbenet for »H(er) O(luf) Jørgensen)«, et dødningshoved med en spirende blomst (på hjelmen en bog), til højre våbenet for »M(agdalene) O(luf) D(atter)«, en due(?) (på hjelmen et brændende hjerte). Mellem våbenskjoldene er anført »Anno 1678« for epitafiets opsættelse.

Den brogede bemaling har sort bund; indskriften er forgyldt og kransen grøn. Kristusfiguren er skadet og har nu en skiftevis sort og gylden karnation, mens klæde og stav står røde i den gyldne strålekrans. I de grå og grønne medaljoner er Mattæus klædt i rødt, Markus i blå, Lukas i brunt og Johannes i grønt. Englehovederne fremstår i røde og blå nuancer med gyldent hår, og våbnerne skifter mellem rødt, blå, grønt og hvidt. – Indtil en restaurering 1920 domineredes stenen af en opmaling fra 1700'erne.

Epitafiet var 1765⁴¹ opsat på skibets nordvæg, og senere lukkede den et vindue på nordvæggen⁹; ved istandsættelsen 1920 befandt den sig i tårnrummet, hvorfra den siden er flyttet tilbage til skibets nordvæg.

Fig. 36. Udsnit af epitafium 1678 (s. 2024). NE fot. 1982. – Ausschnitt aus Epitaph, 1678.

Fig. 37. Mindetavle (s. 2026), 1682, opsat af Mette Krabbe til Nørholm over hendes mand, hofmester Frederik Lützow til Visselbjerg, †1680, dennes anden hustru Dorothea von Ahlefeldt samt en søn og tre døtre. NE fot. 1982. – *Gedenktafel, errichtet von Mette Krabbe zu Nørholm für ihren Ehemann, Hofmeister Frederik Lützow zu Visselbjerg, gest. 1680, dessen zweiten Ehefrau Dorothea von Ahlefeldt sowie für einen Sohn und drei Töchter. 1682.*

2) Mindetavle (fig. 37), en stor messingplade, opsat 1682 af Mette Krabbe til Nørholm over hendes mand, hofmester Frederik Lützow til Visselbjerg †1680, dennes anden hustru Dorothea von Ahlefeldt samt en søn og tre døtre (jfr. gravkrypt).

Under altergulvet ligger begravet Friderich Lützow til Visselbjerg, første hofmester i Sønderborg, †22. april 1680, 61 år, 4 måneder og 3 dage, med sin anden hustru Dorothea von Ahlefeld (to. 1678)⁵⁹, en søn og tre døtre⁶⁰. »Og eftersom den Welb(y)r(dige) S(a)l(ige) Mand har været begierendes, at Døren til Graven maate tilmuures og Døren dertil stoppe med Jord efter ham, formedelst der var ingen Rum til fleere Liig, der need at sette. Da haver hans efterladte høy-bedrøvede Enke og Velbr. Frue, Frue Mette

Krabbe til Nørholm, ladet denne Tavle opsette til alles og enhvers Efterretning af dette, som nu er sagt, bedendes derhos venligen, at hvo som denne Gaard nogen Tiid ejer, hvo dend være kand, vilde ej tage sig dennem Synd til disse velædle Liig at forflytte fra deres rette hvile-Stæd og Plads, som de nu staar paa, saafremt de ikke vil forvente dennem Guds Strav udi alt, hvis de efter denne Dag tager dennem fore, som de visesigen ikke undgaar, dersom nogen herimod gjør, som dog ej formodes oprigtige Guds Børn skulle ville besmitte dermed deres Samvittigheder«.

Messingpladen, 81 × 66,5 cm, består af et rektangulært hvælvet indskriftfelt med indgrave-rede versaler, kantet af gennembrudte akantus-ranker, blomster og figurmotiver. Foroven indgår et englehoved, forneden et dødningehoved samt til siderne spejlvendte forkrænkkelighedsmotiver: en putto, der blæser i basun, ved siden af et timeglas. – Pladen hang 1765⁴¹ på korbuens nordlige vange, hvor den nu er indsat i en egetræsramme.

3) Epitafium, opsat 1763 af sognepræst Abraham Jessen, over hans forgænger i embedet Hans Friis og dennes hustru Maren Aggerholm.

Hans Friis, *4. okt. 1685 i Ribe, †28. april 1763 i Alslev, 10 år rektor i Ringkøbing, 32 år præst i Alslev og Hostrup sogne, 16 år provst i Skast herred, 32 år ægtemand, 10 år enkemand, og hustru Marren Agerholm, *1. juli 1693 i Ringkøbing, †21. juli 1753 i Alslev, begge uden livsarvinger. Indskriften efterfølges af gravvers og giverindskrift.

Tavle af egetræ, 107 × 75 cm, indrammet af profillister og af udformning helt som nr. 4. Den påmalede indskrift (antikva), der udfylder hele feltet, står forgyldt på brun bund; rammen er holdt i grønt og brunt. – Nu opsat på skibets nordvæg, tidligere i triumfbuen og en tid i tårnrummet.

4) Epitafium, o. 1787, for sognepræst Abraham Jessen. *25. nov. 1721 i Hierting, †30. jan. 1787, kapellan i Alslev og Hostrup sogne fra 1748, ægtemand fra 1753, sognepræst fra 1767, konsistorial-assessor fra 1784, og hustru Mette Müller, *23. febr. 1727 i Ringkøbing, †30. juli

1786 i præstegården. De havde tilsammen fem sønner og to døtre (jfr. *†epitafier*).

Tavlen, der er udformet som nr. 3 og formodentlig malet af samme maler, var 1791²³ opsat på den sydlige triumfvæg ved prædikestolen. Den hænger ved siden af nr. 3 på skibets nordvæg.

6) Mindetavle, o. 1917, for Hans Rasmussen, *4. maj 1890 i Vibæk, død (under 1. verdenskrig) 4. okt. 1917 i Passendale (Paschendale), Nordfrankrig. – Hvid marmorplade på egetræs-bagklædning, 46 × 32 cm, med fordybet og forgyldt indskrift i antikva. Ophængt østligt på skibets sydvæg.

1917 hang på tårnummets vestvæg *†epitafier* (»mindeplader«) for 1) kirkeejer Dorthea Spangsberg og 2) to børn af sognepræst Abraham Jessen, †1787 (jfr. nr. 4).⁹

Romansk gravsten(?) (fig. 38). En granitkvader i skibets nordside, øst for det østre vindue, med et indhugget kors på en golgatahøj, er sandsynligvis en romansk gravsten, der er genanvendt som

Fig. 38. Romansk gravsten(?) indmuret i skibets nordside (s. 2027). NE fot. 1982. – *Romanischer Grabstein(?) in nördlicher Langhauswand eingemauert.*

bygningskvader. Stenen, 60 × 70 cm, er højere end de øst herfor siddende kvadre i samme skifte (jfr. fig. 7), og den er formodentlig indsat i muren, da man efter en pause genoptog kirkebyggeriet i tuf.

De følgende *gravsten*, fra tiden o. 1800, på kirkegården nordvest for tårnet, er næsten alle kendetegnede ved barnegravstenens lille format (nr. 1, 2, 4, 5), der også kendes f. eks. i Tjæreborg.⁶¹

1) O. 1790. Appelona Spangsberg, en håbefuld datter af Christen Spangsberg og Barbara Pede[rs]datter (jfr. forældres gravsten nr. 3), †1790. – Rektangulær, grå sandsten, 115 × 57 cm, der domineres af et stort felt med udslidt skriveskrift i relief. Gravskrift og gravvers er adskilt af et planteornament, og i hjørnerne er små blade. Over feltet er udhugget en laurbærranke med bånd og herunder en stor tandsnitsfrise, begge i riflet indramning. Hele stenen kantes af et riflet bånd og yderst af et svejftet tandsnit. – Stenen bærer mindelser om arbejder fra stenhuggerværkstedet i Tjæreborg⁶², der i øvrigt har udført to barnegravsten i Jerne.

2) O. 1794. Peder Christensen Spangsberg, *17. sept. 1793 i Alslef, †1. april 1794, søn af salig Christen Spangsberg, ejer af Alslef kirke, og Barbara Pedersdatter Spangsberg (jfr. forældres gravsten nr. 3). Gravvers. – Den smalle, grå sandsten, 98 × 40 cm, har glat overflade, der helt udfyldes af fordybet skriveskrift. Ved sin dekorative udnyttelse af indskriften er den i slægt med barnegravstenene nr. 4 og 5.

3) O. 1794. Christen Spangsberg, *1752 på Sønderis, †1794 i Alslef, og hustru Barbara Peders Datter, *1766 i Alslef, †1794 i Alslef, i ægteskab i ti år, velsignet med to sønner og to døtre (jfr. børns gravsten nr. 1, 2 og kirkegårdsmonument). Gravvers. – Den grå sandsten, 164 × 116 cm, har fligede hjørner og glat overflade, kun brudt af forsænkede indskriftbånd (reliefversaler) med fligede ender. Indskriften dækker hele stenen, der minder om udformningen af barnegravstenene nr. 2, 4 og 5.

4) O. 1800, over en dødfødt søn af Peder Danielsen og Abelone Jeps Datter i Alslef (jfr. søster nr. 5). – Den lille, rektangulære sten, 66 × 44, af grå sands

Fig. 39. Langsiderne af to *gravrammer (nr. 1 og 2, s. 2028), o. 1651 og o. 1677, fra grave, indeholdende provst Oluf Jørgensen, †1651, og hustru Abild Johansdatter, †1657, samt sognepræst Oluf Christensen Toft, †1677, og hustru Magdalene Olufsdatter, †1681. I Varde Museum. NE fot. 1982. – *Die langen Seiten von zwei *Holzrahmen für Grabsteine. Um 1651 und um 1677.*

fordybet skriftekrift, i udformning som gravsten nr. 2 og 5.

5) O. 1800, over en dødfødt datter af Peder Danielsen og Abelone Jebs Datter i Alslef (jfr. broder nr. 4). – Stenen, 45 × 44 cm, er af grå sandsten og udformet som nr. 4.

†*Gravsten*. 1) O. 1687. Simon Christensen Sedensson til Wisselbryg, †18. nov. 1687. »En udlænding paa Jorden, En borger i Himlen, af Moders Liv udgik fra denne Verdens Jammerdal til dend Himmelske Jerusalem, Iblandt alle Guds Børn«. – Stenen lå 1791 på kirkegården.²³

2) O. 1785. Pouel Pedersen, *1739 i Aarre, †1785 i Alslew. Befandt sig 1791 på kirkegården.²³

**Gravrammer*. 1) (Fig. 39) o. 1651. [Oluf Jørgensen], †Mikælis tider 1651, og hustru Abild Iohanis Dater, †165[7] (jfr. epitafium nr. 1); de levede tilsammen med ni børn, to sønner og syv døtre. Gravvers.

Af egerammen er kun bevaret langsiderne, 177 × 12 cm, der har tilskæringer til sammenføjning med kortsiderne. Indskriften, der er med reliefversaler, består af to linier på hver planke,

afsluttet af et udskåret timeglas. – Rammen lå endnu 1873⁶³ i skibet. 1888⁹ flyttedes den sammen med ramme nr. 2 til tårnet, hvor de 1916³⁴ henlå oven på hvælvingen. Nu på Varde Museum (inv. nr. 4491).

2) (Fig. 39) o. 1677. Olf Christensen Toft, sognepræst til Alslef og [Ska]dst herred i 12 år, †14. aug. 1677, og hustru Mallene Olvfsdaater, [†2. febr. 1681] (jfr. epitafium nr. 1).

Egerammens langsider, 200 × 22 cm, har tilskæringer til sammenføjningen med de nu forsvundne dele, kortsiderne og et tværstykke, der indeholdt et kors med indskrift. Den delvist udslidte indskrift er skåret i to linier med reliefversaler i fordybede skriftbånd. – Rammen, der 1873⁶³ lå i skibet øst for nr. 1, har siden fulgt denne (se ovf.). Nu på Varde Museum (inv. nr. 4490).

En muret gravkrypt i koret, der var fyldt op med hensættelsen af Frederik Lützows kiste 1680 (jfr. mindetavle nr. 2), er formentlig oprindelig indrettet til slægten Munk, der ejede Visselbjerg fra 1567. Krypten betegnedes 1791 som hvælvet og lukket.²³

Også tårnrummet, der var adskilt fra det øvrige kirkerum ved »et gitterværksaflukke« kunne benyttes til (åben) begravelse, men blev dog 1791 brugt som materialrum.²³ Om øvrige *†begrovelser* i kirken anføres det 1765, at sognepræst David Jørgensen Fogh, †1720, lå begravet »i døren til skriftekammeret ved enden af alteret«⁵¹. Endvidere ligger her Oberstleutnant Daniel Rantzau til Visselbjerg, †1726, hvis *kårde* hænger i tårnrummet, tidligere under prædikestolen⁹. -Jfr. i øvrigt lysekronen, 1735-40, skænket af Henrik Brockdorff for et barns nedsættelse i kirken.

På skibets nord væg er ophængt et *kistekrucifiks* fra 1700'erne, af bly, højde 11 cm. Figuren samt et »INRI«-skriftbånd er nu monteret på et nyere cirkelkors af jern, 25 cm højt.

Kirkegårdsmonument. O. 1850. Niels Chr. Spangsberg, gårdmand og ejer af Alslev kirke (jfr. forældres gravsten nr. 2), *25. febr. 1791 i Alslev, †21. aug. 1850 sammesteds, og hustru Dorothea Spangsberg, født Madsen, *29. okt. i Alslev, †21. maj 18[38] sammesteds.

Grå sandstensgrotte, 81 × 60 cm, på sokkel. Monumentet har ege-løvsudsmykning omkring en indfældet marmorindskrifttavle, udformet som en skriftrulle med fordybede versaler, og kronet af en bisquitdue. - På kirkegården, nord-vest for tårnet.

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Ribe amt i almindelighed henvises til s. 50f., vedr. litteratur og forkortelser til s. 54f. Endvidere er benyttet:

Ved embedet. Liber daticus for Alslev-Hostrup 1765-1825. Liber daticus for Alslev-Hostrup 1870ff. Synsprotokol 1925ff. - *LA Vib.* Skast herreds tingbog 1668, 1674, 1700 og 1714.

NM2. Håndskrifter. F. Uldall: Om de danske landsbykirker, VII, 1886, s. 67ff. - *Notebøger.* Søren Abildgaard, X, 1 Iff. - *Indberetninger.* J. Helms 1873 (bygning, inventar, gravminder), V. Ahlmann 1886 (stenplade i koret), Kr. Due 1916 (gravramme) og 1920 (epitafium), Olaf Hellvik 1978 og 1979 (kalkmalerier).

Tegninger og opmålinger. NM2. Opmålinger og tegninger af bygningen, plan, opstalter og snit samt bygningsdetaljer og døbefont ved V. Koch 1885

(forlæg for Danske Tufstenskirker 1894). Opmåling af alterbord ved V. Ahlmann 1886. Tegninger af kirken, oblatæske og røgelsekar ved E. Rondahl 1896. Tegning af kirkenøgle ved Aage Jørgensen 1929. Plan, snit og opstalter af bygning ved Aage Bugge 1939. Opmåling af våbenhus og skibets sydfacade ved Aas og Thorup 1979. Plan og snit af bygning ved Henrik Jacobsen 1979. - *Den kgl. Kobberstiksamling.* Usigneret blyantstegning af Alslev kirke ved Christen Købke (1835) (Td 676,2).

Litteratur. Jacob Helms: Danske Tufstenskirker I-II, 1894. - H. P. H. Novrup: Alslev og Hostrup Kirker, i ÅrbRibe, IV, 1915-18, s. 487-523 og 679-711.

Historisk indledning ved Michael H. Gelting, beskrivelse af bygning, kalkmalerier og våben-anetavle ved Niels Jørgen Poulsen, inventar ved Ebbe Nyborg og Ole Olesen (orgler), gravminder ved Vibeke Andersson Møller. Redaktionen afsluttet maj 1990.

¹ Niels Lange til Kærgård fik 1533 bispelenet Visselbjerggård med Alslev og Hostrup kirker, to møller og bispestolens gods i Guldager, Hostrup, Alslev, Billum, Ål, Ho og Oksby sogne (O. Nielsen: Historiske Efterretninger om Skadst Herred, 1862, s. 183f.; J. Kinch: Ribe Bys Historie indtil Reformationen, 1869, s. 487f.). Alslev og Hostrup sogne mangle derfor såvel i fortegnelsen over præsternes ejendom og rente i Varde syssel 1538 (RA. Ribe bisp) som i regnskabet over stiftets kongetiender 1537 (RA. Reg. 108 A 28, gl. pk. 53f.). - Der bestod fra ældre tid et tilhørsforhold mellem de to sogne og Ribe domkapitel, idet ærkebiskop Esger (Juul) af Lund 25. sept. 1312 havde skænket tre gårde, i Toftnæs, (Sønder)Hede og Alslev, til oprettelse af en præbende for en kannik i Ribe domkirke (J. Kinch s. 135; DiplDan. 2. rk. VI, 454). -

² O. Nielsen: Historiske Efterretninger om Skadst Herred, 1862, s. 185-86. -

³ ActaPont. V, 3695 (20. april 1499). -

⁴ O. Nielsen: Skadst Herred, s. 186 og 199f.; H. P. H. Novrup: Præster og Herremænd, i ÅrbRibe. IV, 1915-18, s. 336-73. -

⁵ Kronens Skøder, III, 133. 1696 blev Niels Leth også ejer af Hostrup og Ål kirke. -

⁶ LA Vib. Ribe bispearkiv. 1726-74. Miscellanea (C 4.168). -

⁷ RA. DaKanc. A 29. 1726-97. Efterretninger om ejerne af kirker og kirketiender. -

⁸ RA. DaKanc. F 42 788/1786. Frasalget af kirkegodset gav anledning til en del uoverensstemmelser om vedligeholdelsen af den forsømte kirke. -

⁹ H. P. H. Novrup: Alslev og Hostrup Kirker, i ÅrbRibe, IV, 1915-18, s. 487-523 og 679-711.

¹⁰ Præsteindberetninger til Ole Worm 1625-42, I, udg. ved Frank Jørgensen, 1970, s. 247.

¹¹ August F. Schmidt: Danmarks Helligkilder, 1926, s. 154. -

¹² Skast herreds tingbog 1638, udgivet af Landbohistorisk Selskab ved Poul Rasmussen, 1956, s. 141f. -

¹³ LA Vib. Skast herreds tingbog 1668. Syn 30. marts, indført 5. maj 1668. -

¹⁴ Liber daticus for Alslev-Hostrup 1870ff. -

¹⁵ Den da 25-årige kunstner var i forsommeren 1835 på besøg i Alslev præstegård hos præsteparret, hans søster Conradine og svogeren Nikolaj Laurentius Feilberg, jfr. Peter Beck: Nikolaj Laurentius Feilbergs levnedsløb og kredsen om ham, Herning 1981, s. 36. En tegning af sideskibet i Odense domkirke samt af en gårdsplads med brøndvippe (begge i Kobberstiksamlingen) stammer formodentlig fra den rejse.

¹⁶ S. 1137f., 1295f. og 1836f.

¹⁷ En sokkelkvader fra øverste skifte midt i skibets nordside har for neden et udhugget felt, 10 × 24 cm, vel et forsøg på at pynte på et lille uheld under kvaderens tildannelse.

¹⁸ I gavlen er i nyere tid gennembrudt en dør, som forbinder skibets og korets tagrum.

¹⁹ I Billum er den krydsende rundbuefrise af teglsten, lisénerne af tufsten.

²⁰ 55 cm bred.

²¹ Sml. også vestportalen i Ribe domkirke, s. 240.

²² Planen synes at vise retkantede karme af træ.

²³ Indb. 1791 LA Vib. Skast herreds provsti. Sager enkelte sogne vedkommende 1634-1812 (C 43E.4).

²⁴ LA Vib. Skast, 0. og V. Horne hrdr.s provsti. Synsprotokol 1828-1900 (C 44.3-8).

²⁵ LA Vib. Skast herreds tingbog 1700. Syn 24. maj, indført 15. juni 1700.

²⁶ LA Vib. Skast herreds tingbog, syn 20. okt. 1674.

²⁷ LA Vib. Skast herreds tingbog 1714. Syn 10. august, indført 14. august 1714.

²⁸ Jfr. RA. DaKanc. F 54. Supplikker 7 R 1594/1786, samt LA Vib. Ribe bispearkiv. Uregistreret korrespondance angående Skast hrd. 1779-1812 (C 4.68).

²⁹ LA Vib. Ribe bispearkiv. Uregistreret korrespondance angående Skast hrd. 1779-1812 (C 4.68).

³⁰ LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkesyn 1788-92 (C 4.190).

³¹ En uddybende artikel, Niels Jørgen Poulsen: »Liljemesteren«. En jysk muremester og hans hvælvdekorationer, forventes trykt i værket Danske kalkmalerier 1990.

³² Se Helms: Tufstenskirker I, s. 150f.

³³ LA Vib. Ribe stiftsprovsti og Ribe købstadsprovsti. Synsprotokol for kirker og præstegårde m.m. 1808-11 (C 36A.13).

³⁴ Notits af Kristian Due i NM2.

³⁵ NM2. Søren Abildgaards notebog X, s. 13.

³⁶ Jfr. noterne 23 og 41.

³⁷ Repert. 1. rk. nr. 5268.

Fig. 40. Ildkar af smedejern, formentlig fra 1600'rne (s. 2022). NE fot. 1982. – *Feuerpfanne aus Schmiedeeisen, vermutlich aus dem 17. Jahrhundert.*

³⁸ Se nærmere Henry Petersen: Levninger af Domkirkeskatten i Roskilde, i ÅrbNordOldk. 1888, s. 122f., DK. Kbh. Amt, s. 1778f. og Vivian Etting: Margrete den Første. En regent og hendes samtid. Kbh. 1986, s. 126f. -

³⁹ Alslevkalkens overleverede indskrift forekommer ikke ganske autentisk katolsk, måske fordi præsten i evangelisk nidkærhed have renset sin afskrift for udpræget katolske vendinger og begreber som »elemosina«. Noget sådant synes at være sket, da en Margrete-kalk (nu i NM2. uden proveniens) o. 1600 fik foden fornyet med en øjensynligt let ændret gentagelse af stiftelsesindskriften. Se Henry Petersen (jfr. note 38), s. 124. -

⁴⁰ I forbindelse med reformationen synes middelalderligt altersølv i betydelig grad at være blevet fordelt ud i landet fra de overordentlig velforsynede stifts- og klosterkirker. Se s. 404 og Henry Petersen (jfr. note 38) s. 121f. -

⁴¹ LA Vib. Ribe bispearkiv. Præsteindberetninger til biskop Bloch 1766-69 (C 4.774). -

⁴² KultHistLeks. art. liturgiska kärl. Formens sjæl-

denhed antyder den mulighed, at æsken oprindelig har været en overdel af et ciborium (forsynet med ny bund) som eksempelvis det bevarede fra Svaneke, nu i NM2 (DK. Bornholm, s. 101).

⁴³ Se Ole Faber og Bo Bramsen: Varde Sølv. Guldsmedemestre på Varde-egnen og deres arbejder ca. 1600-1870. Varde 1983, s. 70, 126 med fig. 130 og 340. -

⁴⁴ Af hjørnesammenføjningerne mellem karnap og sidebrystninger danner den ene (mellem 2. og 3. fag fra nord) stadig hjørne, mens den anden (mellem 5. og 6. fag) nu er vredet åben på en måde, så hjørnesøjlen tydeligvis står forkert. -

⁴⁵ Se især s. 1616f., 2048f. og Ebbe Nyborg: Lektorieprædikestole og katekismusaltertavler. Om inventarfornyelse i de sydvestjyske kirker i reformationsårhundredet. I publikationen fra det 11. nordiske ikonografiske symposium i Gran på Hadeland (Norge), 1988 (under trykning). -

⁴⁶ Jfr. s. 1621, 1716 og Ebbe Nyborg (jfr. note 45). -

⁴⁷ Jfr. noterne 23 og 41. -

⁴⁸ Ifølge Jakob Helms (Tufstenskirker, 1894, s. 151) havde prædikestolen endnu i mands minde haft sin gamle opstilling. Han fremhæver i øvrigt bemalningen, som han anså for oprindelig. -

⁴⁹ LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkesyn 1696-1775 (C-4.189). -

⁵⁰ LA Vib. Ribe bispearkiv. Procesakter 1772-1774 (C 566.35) -

⁵¹ Liber Daticus for Alslev-Hostrup 1765-1825. Ved embedet. -

⁵² Jfr. s. 1151 og H. K. Kristensen: Træhest og land-

milit, i Årbøger for Ribe amt, bd. XV, 1960-63, s. 346.

⁵³ LA Vib. Ribe bispearkiv. Indberetninger. Kirke- og præstegårdssyn 1798-1810 (C 4.705-08).

⁵⁴ Liber Daticus 1765-1825. Brockdorff erhvervede Visselbjerg 1732 og boede der nogle år, hvorunder der i kirkebogen er opført børnefødsler 1735, 1736 og 1738. Se Nielsen: Herredsbeskrivelse 1862, s. 193.

⁵⁵ Søren Manøe Hansen: Klokkeskatter i Ribe amt 1526-29 og 1601. I ÅrbRibe 1984, s. 168f.

⁵⁶ Præsteindb. til biskop Bloch (jfr. note 41). Søren Abildgaard (notebog nr. 10, s. 11, i NM2) gengiver indskriften: »mcdxliii iahr nah der bort Christi in unser leven...«, altså med årstallet 1443, men de øvrige afskrifter er enige om årstallet 1444.

⁵⁷ Jfr. Bue Kaae: Hans Munk til Visselbjerg, i Årb-Ribe XIII, 1952-55, s. 207-28.

⁵⁸ Dorte Galts mormoders mor, Karen Gøye (nr. 1) var gift med Erik Banner (nr. 6) og hendes farmoders mor, Kirsten Reckenberg (nr. 2) var gift med Peder Høg (nr. 5).

⁵⁹ DaAdÅrb. XI, 2, 183.

⁶⁰ Frederiks Lützows første hustru, Dorothea Maria von Rehden, død 1. april 1652, er begravet i S. Marie kirke i Sønderborg. Jfr. DK. SJyll. s. 2114.

⁶¹ Jfr. Tjæreborg, gravsten nr. 3, o. 1750 (s. 1873 med fig. 54) og Jerne nr. 7, o. 1754 (s. 996). Sidstnævnte er som Alslev-stenene nr. 1 og 2 lagt over et barn af slægten Spangsberg, mens stenene over nr. 4 og 5 er lagt af samme forældrepar.

⁶² Jfr. værkfortegnelse note 81 og olielampemotiv note 76, under Tjæreborg.

⁶³ Indberetning v. J. Helms, 1873.